

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

FÜSUN ERBULAK

İntiharı Ertelemek

***İNTİHARI
ERTELEMEK***

FÜSUN ERBULAK

BROY YAYINLARI: 133
şubat 1994

kapak tasarım
HOY AJANS

kapak fotoğrafları
DAVİD HAZAN

FÜSUN ERBULAK

İntiharı Ertelemek

– ANLATI –

BROY YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://ranney.org>

*JEAN GABRIEL
NORDMANN'a*

*Teşekkür yerine geçecek,
yepyeni bir kelime
yaratamamanın telaşı ile...*

İNTİHARI ERTELEMEK

Cumhuriyet Gazetesi'nde bir yazı okudum. Yaşlılık; geçmişe nostaljik, geleceğe kuşkulu yaklaşım anlamını taşıyormuş. Telefon çaldı. Bizim telefon bangır bangır ötmez. Aynı sahneyi uzun yıllar paylaştığım bir arkadaşım arayan. "Ne kadar hayırsızsın; neden aramıyorsun beni?" diye soruyor. Sesi içli. Albümleri karıştırdığını, eski kulisleri, eski turneleri ve beni özlediğini söylüyor. Gazetede yazıdan söz ediyorum. "Okudum; ama yalnızca başlığı okudum ve çok korktum." İşsiz olmadığını, çocuklarını yetiştirdiğini, bunun da az buz bir avuntu olmadığını ileri sürüyorum. Arayacağıma söz veriyorum. Ve telefonu kapatınca, iyiden iyiye kötüleşiyorum.

Kişi bir bunalıma tanık olduğunda, hemen kendine acımaya başlıyor. Derdini anlatan insandan daha mı mutsuzum; o kötü durumdaysa, ben ne haldeyim? ve benzeri sorgulamalar devreye giriyor. Yirminci yüzyıl

defolup giderken genci yaşlısı, büyük bir çoğunluk bıkmış ve yılmış. Sevinçler, kahkahalar cimrilemiş. İyi ki tiyatro, sinema ve kitaplar var. İyi ki bu üçlünün bol bulunduğu bir kentte sürüyor yaşamım.

Ali Poyrazoğlu Tiyatrosu'nda, *Ali Harikalar-Diyarında*'yı izledim. Görsel bir olayı anlatmaya kalkışmak abes olduğundan, ben Ali'nin varyete programındaki bir alıntısını aktarmakla yetineceğim. Ünlü İtalyan oyuncu-yönetmen-yazar Dario Fo'ya ait şu satırlar:

"Öykü anlatma adetini keşfeden Boccacio değildir. Elli yıl öncesine dek köylerde yaşını başını almış, saygın kadınlar, diğerlerini ahırlarda toplayıp çocukların yatma vakti gelene dek fabllar ve masallar anlatır, sonra da sıra müstehcen öykülere gelirdi. Tekrarlamaktan hiç yılmayacağım. Müstehcen, her zaman için, insanların iktidar tarafından günah korkusu, suçluluk ve utanç duygusu ile zehirlenerek yakalandıkları hastalıkla savaşabilmeleri için, en etkin silah olagelmıştır. Ne mükemmel bir mekanizmadır hepimizin aklannımız gereken günahlar, ödememiz gereken cezalarla yüklü, suçlu doğduğumuza inandırılmamız. Machiavelli Prens'ine şu tavsiyede bulunur: 'İnsanlara ne konuda olursa olsun suçluluk duygusu aşıla. Onları yönetmek çok daha kolay olacaktır.' Bu duyguyu kahkaha yoluyla yok etmek, başta kadınlar olmak üzere, sahne sanatçılarının ve komedi yazarlarının birincil görevi olmuştur."

Eline, ağzına sağlık Dario Fo'nun. Kimi söyleşilerde, yazar ve şairlere sığınmam, onlardan dize ve satırlar okumam yadırganıyor. "Kendi fikirlerini açıkla; yeter" deniyor. Oysa kesiştiğimiz, buluştuğumuz devleri, durup dinlenmeksizin hatırlatmak şart. Yaşarken tercihim kadınlar. Kadınları çek seviyor ve anlıyorum ama edebiyat, sanat ve felsefede, erkek düşmanı tavrım pısıp fire veriyor.

Sofia Tolstoy'un anılarını okuyorum, şu sıralar. Yüz yıl öncesinde, ünlü bir yazarın karısı olmak, ağaç dikmek, onca çocuk yetiştirmek, yazılanları kopya etmek, hararetle bir okur olmak, piyano çalmak, konuklara, köylülere muhatap olmak ve tüm bunların yanı sıra, yasaklanan *Kreutzer Sonate* adlı eseri için Tolstoy'un, Çar'ın huzuruna çıkmak, oldukça harlı bir yaşam modeli. Moskova ile İznaya Poliana arasında mekik dokumakla, çocuklarının birkaçının ölümü de cabası. Sofia'nın belki de tek yanlışı, eksikliği cinsellikten iğrenmesi. *Afrodite* adlı kitabı bile iğrenerek, ürkerek okuyor. Fransız yazarların tümünden nefret ediyor. Eros'la arası açık. Kocasıyla yaşadığı cinselliğe bile değinmediğine göre, belki de tamamen platonik olarak betimlediği ikinci aşkı, Tolstoy'un değerlendirdiği gibi, daha somut, daha eylemsel bir aşktır. Sofiya Tolstoy sürekli sıkılıyor.

Hemcinslerim sıkıntıyı erkeklerden daha yoğun biçimde tatmışlar tarih boyunca, her nedense. Pratik zekâ ve uyumları, mizah duyguları eksik olduğundan mı? Neşe Düzel ile Ahmet Altan'ın "Dinamit" adlı paneline katılan Refik Erduran, ıctenlikle böyle düşünüyor. Erkeğin

doğuştan çokeşliliğe meyilli olduğunu, eşini aldatmama-yı becerirse minnet hakkettiğini, arada bir aldatırsa da, Amerika Cumhurbaşkanı'nın karısı Hilary gibi, bunu görmezden gelmesi gerektiğini savunuyor. Güzelim oyunlar, kadından yana oyunlar yazmış Refik Erduran'ın düşündüklerini rafa bile kaldırmadan, Erica Jong'u, bir kez daha anıyorum. Alıntı Uçuş Korkusu'ndan.

"Bir düş gibi olup biter her şey. Pişmanlık yoktur, suçluluk duygusu yoktur. Ne ölen kocadan söz edilmiştir; ne de köyde bekleyen yavukludan. Hiçbir şeyden söz edilmemiş, hiçbir mazeret gösterilmemiştir. Tertemiz bir şeydir 'Anında Aşk'. Gizli emeller gözetilmez, baskı söz konusu değildir. Kimsenin bir şey 'aldığı' ya da 'verdiği' düşünülemez. Evdeki bir kadını aşağılamak veya kocayı boynuzlamak gibi bir amaç gütmeyiz. Kimse kazanç peşinde değildir. 'Anında Aşk' çok güç bulunur."

Yavaş yavaş rahibe okulu tutuculuğumdan arınıyor ve sevişmenin öncesini sonrasını cehenneme yollamaya alışıyorum. Kendi adıma kullanabileceğim bir model değil ama gene de yarını olmayan birliktelikleri, aşkları anlamakta, kabul etmekte, eskisi denli yaya kalmayabiliyorum. 'Gerçek aşk' giderek bir safsataya dönüşüyor. Ne var ki aşktan söz eden, aşkı yazan kadınlar, hâlâ duyarlılık platformunda dayatıyorlar. Süheyla Taşçier, doludizgin, pupa yelken aşk şiirleri yazıyor. Benim için de bir şiir yazmış. Okuduğunda, ölüyorum sandım. Telefonda okudu. Bebeğin nesi, sesini biliyordun. Ne bir oyun so-

nunda çılgınca alkışlanmak, ne bir kitabın birkaç baskı yapması, ne bir orgazm sadmesi bu denli mutlu kılabilir-di beni. Altan ile evlendiğimde ve kızımı Fatma hemşire ilk kez kucağıma verdiğinde, yani topu topu iki kez tatmışım bu duyguyu daha önce. Şiirin adı 'Işık'.

*Sol gözün asude
mahzun ve olgun '
kim bilir ne bakışlar geçmiş
başından
geçmişe
Son kirpiğine değin
teslim olmuş bıçare
Sağ gözün
gelecekte bir yerde
asi
çıplak bir süngü gibi
güneş kadar bakir ve dişi
avare
Tek elinde realite
İkincisi özgürlük bandıralı bir gemi
görünmez boşluklarda çoğalıyor
pupa yelken
rüzgârı hümanizm lirizmi seren
nereye
oysa yeni başlamıştık söyleşmeye
demek sağ gözün kalk gidelim diyor, sol gözün otur
doğru dur
gece güne teslim oldu
sen otur resimleri konuşur*

*biri kötü kafa buluyor
ya eros ya fotoğraf.*

"Arzulanmızı gösterirken erkeksi olmayalım ama hayatımızın erkeğine daha kadınsı arzular duymayı öğretilim" diyor Anais Nin. Ansızın Cezmi Ersöz'ü anımsıyorum. Onu ne kadar çok sevdiğimi bir de. "Aslında ben mahremiyeti ve gizliliği seven bir kültürün yüzkarasıyım." Bu ve benzeri düşüncelerini yazabildiği *Özgür Gündem* Gazetesi kapandı. Belli bir süre için deniyorsa da, bence artık geçmiş olsun *Gündem*'e.

Cezmi şimdi ne yapar? Kitap yazar; kitaplarından minnacık telif ücretleri alır. *Aktüel*'de barınmadı. Bir talk-show'cu onu danışman olarak kullanmak istemedi. "Kasabaya yerleşeceğim" diyor. Bunu ben de düşünüyorum. Kasaba yaşantısı intihar eğilimlerimi, saplantıyı eretelebilir, diye düşünüyorum.

Neval el Saddavi, *Havva'nın Örtülü Yüzü* adlı başyapıtında, Daya'ları anlatıyor. Daya, genç kızların klitorislerini derinlemesine sünnet eden kadın müdahaleciye verilen ad. Cinsel eylemden zevk almasın ve bu nedenle ihanete soyunmasın diye, tedbir niteliğinde yapılmakta bu sünnet. Nesebi gayrisahih çocuk sorunu, iddet müddetini devrede tutuyor. Boşandın ama bakalım karnındaki bebek boşadığın ya da seni boşamış kocadan mı?

"İddet'e göre bir erkek karısını üç ay süreyle boşayabilmekte ve sonra da onu eve geri çağırabilmektedir. Bu süre içindeyse başka kadınlarla evlenebilir. Dolaşısıyla bir erkeğin nikâhlı dört iddet'in dolmasını

bekleyen de dört karısı olabilir. Bu oyun sonsuza dek sürebilir."

Allahtan polyandry'den (çokkocalılık) de söz ediyor Neval el Saddavi. Korumaya, savunmaya çalışırken, cinayetler işlediğimiz nice kavram, inanç ve gelenek, tarih boyunca zıtları, tersleri ile sık sık yer değiştirmişler. Bu nedenle İbrahim Halil Çelik'in, "Yüksek Tansiyon" adlı programda, beni yanıtlarken kullanmış olduğu cümle anlamsızlaşıyor. "Kadının organı yol geçen hanı mı ki, gelen girsin, giden çıksın." Tam olarak böyle söylemedi belki ama 'yol geçen hanı' ile 'giren - çıkan' sözcükleri mevcuttu.

Bakırköy Belediye Başkanı Ali Talip Özdemir ise saygı duyduğum bir insan. "Çevre ve Sanat" konulu panelde, benden bekleneni, bir kez daha başardım. Böylesi toplantılarda benden monotonluğu kırmam, şaşırtıcılık ve kamuoyu tepkisi bekleniyor. Olumlu ve olumsuz tepkiler! Bunu beceriyorum. Grafiği eni konu yükseltiyorum. Uçurumla doruk arasında dörtlümler gitmeye idmanlı olduğumdan belki de. Oyunculuk deneyimimden ya da. Sigaranın zararlarından söz edildiğinde, 'esaslı bir sigara içeriyim' diyebildim o gün. Yaşar Kemal'in 'zilli kurt' öyküsünü sevinçle, coşkuyla anlatabildim:

Köylerde sürüleri telef eden kurtları hemen öldürmezmiş köylüler. Boyunlarına çan takıp salarlarmış. Çan sesini duyan koyunlar kaçtığı için, insanlar tedbir aldığından, kurt uzun süreli, yavaş, kanırtan, kök söktürten bir ölüme, açlıktan ölüme, işkenceye mahkûm edilmiş.

Dev Yaşar Abi, kendisinin de, uzun süre 'Zilli Kurt' konumunda kaldığını açıklamıştı. Komünist yaftası nedeniyle, ona iş verenleri bile cezalandırmış erk sahibi olanlar. Ali Talip Özdemir sanatçıları seviyor mu, yalnızca kayırmakla nu yetiniyor bilemem ama, sıradan bir insan değil. Farklı politik eğilimlere inat, aynı duyarlılıklar paylaşılası belki de. Şu sıralar her konuşma finalini Nâzım Hikmet Ran'ın kısa bir şiiriyle yapıyorum. Nâzım Usta yeni sarıldığım bir can kurtaran simidi değil. Sidikli tabir edilebilecek dönemlerimde de, kesinlikle yasaklı olduğu yıllarda da, Nâzım Usta'ya âşıktım. Söz konusu şiir, dingin bir şiir aslında. Son dizesini hep makasladım söyleşilerde. Bu bir kitap olduğuna göre ve Nâzım Usta hayatta olsa, bu dizesine kayıtsız şartsız sahip çıkacağına göre, bu kez aynen aktarıyorum, sevgili Zeliha Berksoy'u ağlatan bu şiiri:

*Aya gidilecek
daha da ötelere, teleskopun bile görmediği yere
Ama bizim dünyada ne zaman kimse aç
kalmayacak
korkmayacak kimse kimseden
emretmeyecek kimse kimseye
yermeyecek kimse kimseyi
Umudunu çalmayacak kimse kimsenin?
İşte ben komünistim bu soruya karşılık verdiğim
için.*

Erendiz, öğretmenliğine son vermek kararında. Yorgun mu; kendine, yapıtlarına, kızına daha çok zaman

ayırmak mı istiyor? Sürekli bir işe sahip olamamak, benim en büyük korkumdu. Ama büyük korkular devreye girdiklerinde, ürkünçlükleri fire veriyor. Artık korkmuyorum çünkü işsizim. Günümün tamamı bana ait. Ve bu nedenle kaçırmadım Jean Gabriel Nordmann'ın atölye çalışmasını. On beş günlük bir coşku yolculuğu yapabildim, bu Fransız tiyatro adamı sayesinde. Bu kitabı yazmamın tek amacı da onun notlarını, çalışmasını aktarabilmek. Kitabın kalbi olacak bu bölüm. Şimdilik önünü ardını dolduruyorum. Erendiz kimi zaman çok mutlu, kimi zaman grileşiyor. Ama benim gibi, kimi hemcinslerim gibi kapkara olmuyor hiç. Belki eczacı olduğundan, belki de disiplinli olduğundan. Tavşan gibi gülüşü ile profesör sıfatı uyum sağlamıyor sanki. Yazdıklarını içercesine okuyorum. Ve tanışmamızı ben zorladım. Oturup mektup yazdım, o müthiş kitabını okuduğumda: *Kadınlar da Vardır*. Bu tanışmanın devamı ve yetkin bir şairle sabahlara kadar Rus edebiyatının devlerinden söz etme seansları, başlı başına bir öyküdür. Satır aralarında mı kalır, bir gün su yüzüne çıkar mı bilemiyorum. Her seferinde son kitabımı yazdığımı düşünüp, birikmiş notlarımı atıyorum.

Kâmuran, Alanya'ya yerleşeli üç koca yıl geçti. Tiyatrosuz, sinemasız, kitapsız bir yöre bu turistik Alanya. Sıkıldığım halde, onu özlediğim için gider oldum bu sahil kasabasına. Kâmuran şimdi İstanbul'da ve rahatsız. Hastalığı alınganlık dozunu artırıyor. Bir iki dublaj işi zorladı; bir iki takdimcilik olasılığı, dizi oyunculuğu... İşsiz kalmak onu da bunaltıyor. Bir yerel gazetede, köşe

yazları döşendi; Alanya Belediye Tiyatrosu'nu kurdu. Hem yönetti, hem oynadı. Nefes almadan koşturduğu turnelerin bitmesine hiç sevinemedi ve şimdi eni konu rahatsız. Neden mi anlatıyorum bunları? Bir panorama çizmek istediğimden. Yirminci yüzyıl, daha doğrusu kim yirminci yüzyıllılar sosyalizmin öldüğünü ileri sürüyor ama kapitalizmin durmadan hortlayışını yok sayıyor... İnsanlar mutsuz ve çaresiz.

Necile on dokuz yıldır Almanya'da. Hem öğretmenlik yapıyor, hem de bir kültür ve sanat kuruluşunda çalışıyor. Yazarlara, Almanya'da okuma turneleri organize eden bir kuruluş bu. Necile, kadın haklarına zeplin gibi dalmış durumda. Duisburg'da nefis bir evi, yetişkin bir oğlu var. Odasında Ché ve Marx'ın portreleri asılı oğlunun. Ülkesine dönme kararı arifesinde. Ev bakıyor İstanbul'da. Aniden cayıp, erteliyor kararını ve ağlıyor. Yalnız olduğunu söylüyor. Erkeksizlik kesin bir yalnızlık mı? Ya da kadınlar biten ilişkilerde, sürekli kendilerini sıkıp posalarını mı çıkartıyorlar? Söyleşilerde, "artık evimde hiçbir erkeğe yer yok" gibisinden kadınsı açıklamalar yer alıyor. Oysa erkeksiz yaşam, yalnızlık değil. Bundan kesinlikle eminim. Çalıştıkları sanat kurumunda, ölüm-cül mücadele veren hemcinsler tanıyorum. Tiyatronun kapısında nöbet tutan, tiyatroyu düğün salonuna dönüştürmemek için, telef edilmeyi göze alan kadınlar var. Psikolog olduğu halde çaresizlik, mutsuzluk çeken kadınlar da tanıyorum. Boşanıyorlar, çocuklarının tüm ağırlığını, yük hayvanı misali sırtlanıyorlar. Telefonun ucunda ağlayan, isyan eden titişimlerini duyuyorum.

Gönen, babasının hiçbir zaman izin vermeyeceğini düşündüğü şarkıcılık mesleğine başladı. Eve geç vakit dönebildiği gibi, hiç dönmediği de oluyor. Gene tedirgin ve hırçın. Aynı gece kulübünde çalışmak, kazancı iyi olsa da yetmiyor. Gözü, aklı kaset yapıp televizyona çıkmakta. Hiç sevgilisi olmadığından yakınıyor. Ve cinselliği üst üste zorluyor. Her seferinde daha çok iğrendiriyor onu bu eylem. Sevişmek bir kâbus sanki.

Neslihan bir lise öğrencisi. Ailesi kızıyla görüşmesine pek taraftar değil. Geç vakit eve dönmesi, yeni yılı arkadaş arasında geçirmesi, hiç mi hiç mümkün değil. Çok okuyan ve güzel şeyler yazan, şiire bile soyunmayı göze alan, pırlıl pırlıl bir genç kız. Kızma katkısı olan, bir güzel insan. Ben seviniyorum, bizim eve kaçamak gelişlerinde. Mutlu oluyor. Ailelerin çocuklarını, sevdikleri arkadaşlarından korumaya! kalkışmaları hem çok garip, hem de inanılır gibi değil.

Mansur, bol kadınlı bir genç. Alman sevgilisi ona bol miktarda mark yolluyor. Burada ise çok sayıda sevgilisi ve sevgili adayları var. Yani yatacak yeri, yiyeceği, giyeceği, içeceği, gezme tozma ve sigarası kadınlarca karşılanıyor. Çok mutsuz. Yarım kalmış tahsil hayatını sürdürme kararı, çalışma, para kazanma dürtüsüyle yer değiştiriveriyor ve ardından askerlik korkusu baskın çıkıp yakasına yapışıyor. Zeki bir genç; karizması var; şeytan tüylü.

Nevin, arkadaş toplantıları, kumar partileri, markaları dolarları ile güvencede. Okuyor, yazıyor, arada bir kadim mesleği oyunculığa dönüşler yapıyor. Kimi ufak flörtlere, yüreğini zaman zaman aralıyor ama yorgun.

Geçmiş i özlüyor; pek çoğumuz gibi. Kız çocuk sahibi anaların tümünde, hastalık kertesinde, saplantılı bir istek var: Kızlarını mutlu görmek! Bu nedenle kızlarımız bizleri azarlayıp tüyüyorlar.

Sevda, artık Danimarka'da yaşıyor. Ara sıra burada sergi açıyor. Parasızlık çekti, uzun yıllar boyu. Artık iyi; çok iyi. Ama o da bir dönüş telaşında. Burada ev almak, altı ay ülkesinde, altı ay dışarda yaşamak eğiliminde. Burada geçirdiği günler onu zorluyor zorlamasına, ıkandırıyor ama kararından caymamakta di retiyor.

Sevgili Lerzan, on yıldır yoklara karışan kocasının tüm yükünü taşıyor hâlâ. Oğ lu nedeniyle mi? Bağlı oldukları politik kesite hesap verme gereksiniminden mi? Finlandiya'da mutlu. Emekli olduktan sonra Türkiye'ye dönmek istiyor.

Şebnem, Fransa'da yaşıyor. Politik bir sığınmacı! Devrimciliğinden ödün vermedi. Müthiş bir ajitasyon propagandacı. Şiirler okuyor, türküler söylüyor, kongrelere katılıyor. Anlattıklarını, kendine devrimci sıfatını yakıştıran erkek bireylere aktarmak istiyorum: Birkaç kadın arkadaşıyla hapis yatarken, her gün sorguya çekilmişler. Polis, birlikte yaşadıkları erkeğ in, eşlerinin adreslerini, neler yaptıklarını sorguluyormuş. Hiçbiri çözülmemiş. Hiçbir tehdit, hiçbir yaratıcı işkence iş e yaramamış. Polislerden biri, "herifleriniz dışarda dolçe vita yaşıyorlar. Kim bilir hangi karının koynundadırlar" diye saplama yaptığı nda, uzun uzadıya erkeklerinin erdemlerini, vefalarını, ihaneti mahkûm edişlerini sayıp dökmüşler. Bu tahrik onları büsbütün güçlendirmiş,

Son cümlesi vurucuydu Şebnem'in: "*Sonunda serbest bırakıldık. Ve polisler haklı çıktı. İşte en katlanılmaz, en dayatılmaz olan buydu: Polisler haklı çıktılar.*"

Bunlar arkadaşlarım benim. Tümünde, tümünün çocuklarında, aynı sendromlar belirgin. Kadınsı mutsuzluk gelgitlerini özetlemek mümkün gibi. Erkek varlığı, erkek yokluğu; iş varlığı, iş yokluğu; şöhretlilik, şöhretsizlik; heyecansızlık, sıkıntı, uyumsuzluk, sıradan yaşantının çekilmezliği, çocukların yükü ya da bu yük devredildiğinde, hemen kuşatan suçluluk duygusu; temizlik titizlik illetleri; sonsuz abartılı pasaklılık. Bir de aşırı tüketim belası sahi. Borçtan kurtulamıyor kadınlar.

Daha vahim konumdakiler yok değil pek tabii. Nükhet adında bir kadın aradı, gecenin geç saatlerinde. Minik bir bebeği var; şimdilik bir kız arkadaşına sığınmış ve iş bulmak zorunda. Çocuğun babası belli ama yok. Beni arama nedenini, kitaplarımı okumuş olmakla açıklıyor. Ne iyi olurdu iş bulabilir konumda olsam, gerçekten! "Ben de işsizim" diyorum. İnanmıyor. Çocuğunu bir yerlere bırakabilir, terk edebilirse, daha kolay iş bulacağını söylüyorum utanmadan. Reddediyor.

Galiba gücüm, kendimi avutabilirliğim yalnızca yavaşma kedi köpekler açısından yeterli. Kapıyı aralık bırakıp, soğuktan donmuş, kör topal minik kedi köpek yavrularına yiyecek taşıyorum; kızıyla birlikte. Yiyecek yoksa ekmek veriyoruz. Hayvanlar acıları ve anıları biriktirmediklerinden, hemen seviniyorlar. Bu becerileri kaskarlası.

Gülper ve Halit Refiğ, emaneten iki dışı kedi yavrusu bıraktılar bana. Bir hafta sonra gelip alacaklardı ama

Nuran, kızı Aslı'nın da baskısıyla, ikisini birden aldı. Refiğ çifti sevindi, çünkü evlerinde birkaç kedi dışında, bir de papağan var. Satın alınmış bir papağan değil üstelik; başka yerden kaçıp Refiğ'lere sığınmış bir papağan. Haf-tada bir gün, Heybeliada'ya devasa tencereler dolusu, bol makarnalı yiyecekler taşıyorlar. Yazın baktıkları yüz-lerce kedi köpeğe dayanma gücü vermek için yapıyorlar bunu. İnsan kendini tat aldığı bir göreve kaptırmayagör-sün, o tat, angarya ile yer değiştirdiğinde de sürdürüyor eylemini. Bu tür insanları çok seviyorum. Tutkulu insan-lar, tutku başını alıp gittikten sonra, kısa bir süre mut-suz olup hemen ardından tutkunun yerine bir avuntu koyabiliyorlar. Kedi bir tutkudur. Aynı zamanda bir avuntu! Bir kez kediniz olduysa, sayıları azalıp çoğalabi-lir ama her zaman bir kediniz olacaktır.

Jean Gabriel Nordmann da bir kedi hayranı. Ne ka-dar iyi geldi bana bu insan, onunla rastlantısal tanış-mam; inanılır gibi değil. Bu kadarını temize çekip, dakti-lolayıp, uzun uzun kendisinden söz edeceğim. Bu atölye çalışmasına katılanların adlarını saymayı görev bilmekte-yim:

Haydar Acun - Yasemin Alkaya - Arif Akkaya - Ay-la Algan - Ebru Arut - Gökhan Aybek - Ziya Azazi - Saba Çelik - Sema Çeyrekbaşı - Ali Cengiz Deveci - Ayşe Do-danlı - Sedef Ecer - Füsün Erbulak - Murat Ergun - Mu-rat Ersan - Yaşar Nezi̇h Eyüboğlu - Elif Girgin - Nurdan Gök - Selçuk Gürışık - Yasemin Güvenç - David Hazan - Ergün Işıldar - Kâmuran İnselel - İlhan Kilimci - Özcan Özel - Yunus Özsoyer - Mutlu Tönbekici - Alican Yaraş - Aysun Yontar

HAYATA DAİR BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI

Jean Gabriel Nordmann, 9-22 Kasım tarihleri arasında, Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda, yirmi beş Türk oyuncusu ile bir work-shop gerçekleştirdi. Okurların tümü oyuncu değil, pek tabii. Ne var ki, duyarlı, bilinçli insanların tümüne hitap edebilecek bir çalışma bu. Coşkumu, sevincimi, onarılışımı paylaşmak istediğimden, bu anlatıyı yazmayı göze aldım. Çevirmen olarak katıldım gruba. Giderek tırmanışa geçti bu çeviri görevi ve sahneyeymişçesine tutkuya kapıldım. Organizasyon TO-DER'e aitti. Sedef Ecer, bu ustayla Paris'te çalışmış. Buraya gelişini, kendisine borçluyuz: Sema Çeyrekbaşı ise mesenlik görevini üstlenerek, ustayı yirmi dört saat ağırladı. 22 Kasım Pazar günü de, çalışmanın ürünü Yerebatan Sarayı'nda sergilendi. Bunca girizgâhtan sonra, Kâmuran İncelel'in büyük bir titizlikle tuttuğu notlardan, çalışmayı desenlemeye başlıyorum.

Önce yürüyüş yapıldı. Gruplar halinde, sınırlı bir mekânın içinde! Tiyatro yapmadan ve grubun enerjisini hissederek. Amaç öykü yaratmak değil. Hiç değil. Tansiyona ayak uydurmak tek kural. İkinci aşama, bir hedef belirleyip, gövdesel ve sessel tüm enerjiyi fırlatma çalışması yapmaktır. Seçilen noktaya doğru bir yolculuk yani. Çember oluşturuluyor. İki oyuncu, birbirinden destek alarak, yani 'o an' geldiğinde diğer iki kişiyi seçip, onlara bir ses aktarıyorlar. Bu seçim tepkisiz veya tepkili karşılık görebiliyor; seçilen kişilerce. Kural, savunmada kalmak ya da hücumla geçmek. Çalışmanın asıl amacı enerjiyi sıfırlamak, tam boşalım sağlamak; hemen ardından nötrlenmeyi kesip aynı içsel enerjiyi toplamak. Yine bir çember ve içinde iki insan. Her biri çemberden birer kişiyi seçip ona karşı ne hissediyorsa; dokunarak, sarılarak, nasıl isterse, aktarıyor. Kural: O anda, O'na karşı duyduğu hissi verip tepkisini almak. Çember halinde ses verme çalışmasında, sırası gelen oyuncu, kendisini dahi şaşırtarak bir ses, bir çığlık devrediyor. Bir kez daha aynı egzersiz, bir öykü yaratılarak tekrarlanıyor. Kendinden öncekileri dinlerken, kendi müziğini kararlaştırmayacak; sadece aktarılan sesi yakalayıp kendi müziğini yapacak.

Her basit egzersiz, yaşamda olduğu gibi tırmanışa geçip güçleşiyor. Bu kez üç kişi çıkıp diğerlerine, yani seyirci konumundakilere, uzun süredir birlikte çalışmışçasına, müzik yapıyorlar. Bu müzisyenler çok uzaklardan gelmiş varsayılacak. Daha sonra tek başına bir kişi, kendi müziğini sergiliyor. En zor bölüm ise, hayali bir dil kullanarak şarkı söylemek. Kafada öykü olmamalı.

Yalnızca hissi ve duyguyu vererek, izleyenin öyküyü kurmasına izin verilecek. Derken obje çalışması günde-me geliyor. Bir şemsiye, tek tek her oyuncu tarafından kullanılıyor. Yasemin'in şemsiyesi parçalanıyor. Sırt sırta dönülüp, aynı anda çığlık atılarak ilk günkü çalışma, tanışma çalışması son buluyor. İkinci günkü çalışma, hep birlikte boşlukta yürüyerek başladı. Usta, atasözleri şeklinde özetlediğimiz önerilerini dile getirdi:

"Orijinallik Batının hastalığıdır. Bu gayret oyuncu-yu öldürür. Basit olan, sahnede en önemli olandır. Kimi zaman hiçbir şey yapmamak, yırtınmaktan ev-ladır. Bakışta korkunç bir yan vardır. Ses olayında ise, yani sesi verirken ya da alırken, bakış'ı ortadan kaldırmamız gerekir."

Toplu halde yürüyüş giderek yönetilen ve liderlik yapan gövdeler karmaşasına dönüşüyor. Yönlendirilen kişinin gözleri kapalı. Teker teker ortaya çıkılıyor, "ben, şunu yapmasını biliyorum" diyerek, o an içinden gelen basit veya komplike bir hareket sunuyor adaylar.

Dorukta bir çalışma: Üç kişi koltukta oturuyor. Arkalarındaki üç kişi de sesleriyle onlara hareket kazandırıyor. Hüzün, sevinç, hiddet, her konumu deneyebiliyor gövdeler. Kimi gövde, kimi sestten memnun değil. Yani her oyuncu sesiyle, kendine ait olmayan bir gövdeyi yaşama kavuşturamıyor. Kimi oyuncu ise gövde kullanı-munda başarılı, ses kullanımı ise yetersiz. Oyunculuk do-nanımı zorlanıyor böylece. Hayatta da gerekli bir donanım bu, kuşkusuz. Hangi hareket, hangi ses eşliğinde daha etkili ve belirgin olur. Bunu bilmek, bir patronun,

bir eşin, bir çocuğun karşısında belli bir otorite veya şefkat sergiler.

Oyuncuların yarısı yere yatıyor. Ayakta kalanlar yerdekileri harekete geçiriyor. Bu çalışma, yatanın ayağa kaldırılması ile son buluyor. Ağırlık hissedilecek, yerdeki bedeni tanıma çalışması yapılacak ve yerde yatana zarar verilmeyecek. Teslim olan, partönerine güvenecek. Kendini kasmak, direnmek yok. Süreklilik halinde, hiç durmaksızın yere yatıp yerden kalkılacak daha sonra. Bu bir ritm çalışması. Sürekli hareketin ritmini kendi bedeninde hisseden oyuncu, grupta da hissetmeğe başlıyor ve hep birlikte yatılıp kalkılıyor. Yani bizdeki oyuncuların savsakladığı grup çalışması, kolektif çalışmaya adım atılıyor. "*Yüz kişi bir tek kişiymişcesine hareket edebilir*" diyor usta. Ses çemberi denemesi; önerilen sesin değiştirilerek aktarılması sonucunda grup, bir şarkı oluştu. "*Ses mekânda önerildi, aranızdaki küçük ilişkilerde değil*", Jean Gabriel'in eleştirisi oldu.

Hoca, Türkçe bilmediğinden 'Evet' ile 'Hayır' sözcükleri seçildi. Bu iki kelime aracılığıyla, partönerler ringde boks ınaçına çıkmışçasına, birbirlerini yenmeğe çalıştılar.

Bunca tanımlamadan, okurlar çalışmayı izlediklari halde sergilemeden sonra, ahkâm kesmek gerekli karı-sındayım. Jean Gabriel Nordmann'ın bir metodu var. Bunu yadsımıyor. Nedir uyguladığı metod? Neyin sentezi ya da antitezidir? Epiği red mi eder, dramatik olanı yadsır mı; tek satırla özetlemek olası değil. Ama çalışmalar izlendiğinde, ister istemez not tutuyor insan. Oyuncu olsa da olmasa da. Her gün ilk kural, grup çalışmasında odaklanıyor. Tek başına oynamak mümkün olma-

dığından! Hızlı ve sade davranılmasını istiyor genelde. Zamanı cimrice harcamak, ön koşul sürekli. Serbest ısınma hareketlerinden sonra, ayna çalışması yaptırıyor örneğin. Ayna olan oyuncu, karşısındakinin hareketlerini tekrarlayacak, onun emrinde olacak. Dayanışma ve rekabet çalışması bu bir bakıma. Ayna kıskartılabilir ama yok sayılamaz. Daha sonra bir harften bir kelime türetiliyor. A-Alık gibi.

Jean Gabriel, Türkçe bilmediği halde, sıradan isim, soyadı, çiçek böcek gibi sakıncasız sözcükler türetildiğini hissedip, sansürsüz, hatta pis, gülünç, adi kelimeler de kullanılması gerektiğini hatırlattığında, bu kez Ç'den erkek cinsel organı, D'den sevişme eyleminin kabacası türetiliyor. Ve önemli bir uyarı daha geliyor. Kanımca altın değerinde bir uyarı. *"Şimdi de geneleve benzedik."*

Birlikte karar verilip, birlikte ses ve kol eşliğinde ok atılıyor. Sesli ok atışı; egzersizin adı! Çember halinde oturulup üç dakika sessiz bekleniyor. Mesafe, boşluk, sesler duyumsanıp kadına varılıyor. Kalkıp yatarak konsantre olunuyor. Ve konsantrasyon konusunda, hoca şunları aktarıyor: *"Kapılar kapalıyken konsantre olunabilir pek tabii. Ama kapı ardına kadar açıkken de, gürültü varken de konsantre olunabilir. Hayatta da böyledir çünkü."*

Egzersizlerde hemen, sabırsızca öykü yazılmamasını istiyor. *"Odyssea yazılmasın"* diyor. Her deneyde, önceden tasarlamadan bir keşif gezisi yapılabilsin istiyor. Önerilerin partöner tarafından benimsenip zenginleştirilmesini bekliyor. *"Eskiden kopya edildirdi başyapıtlar; günümüzde bir orijinallik hastalığı gelip yerleşti. Bu isimde bir kitap yazılmasını çok isterdim."*

Zelzele çalışmasında, ayaklar yere sağlam basacak ve gövde yanaklara dek titretilecek. Ses çıkartıp, sesi çoğaltarak!... Top çalışması, atılan topun tutulmasından ibaret. Bunca basit ve sade. Ama aynı anda bir de ses yolculuğu söz konusu. Ses, top ve kol; üçü bir arada ve çember halinde. Topu attığımız gibi, sesi de atabiliriz.

Karşılıklı evet-hayır çatışmasında, zirveye tırmanıldığında ya da herhangi başka bir momentte, bir son bulmak gerekli. Başlangıçlar genelde iyi. Kararlı ve devingen, ama bitirme konusunda zorlanıyor ekip. Final yapmak, bu güzelim sanatın en zor yanı belki de. Hocanın uyarısını, "bokunu çıkartmayın" şeklinde tercüme ediyorum. Oyuncular gülüştükleri için, ne dediğimi soruyor. O da gülüyor. Daha sonra aynı espriler 'sinek kaydı traş', 'malak yalamış saç' deyimlerinde tekrarlanıyor.

Boşluğa girerek yürümek, görmek ve durmak, bir başka çalışma. "*Sakatlar yürüyemez. Yürüme özgürlüğünün tadını duyumsayın; körler göremez; görebilmenin tadına varın*" diyor usta. Ve Materlinck örneğini veriyor. "*Arılarının dansı öylesine örgütlü ve müthüştür ki, çiçeklerin hangi yönde olduğunu anlatırlar bizlere.*"

Süre ayarlama egzersizleri nefis! Serbest dolaşarak, partöner seçip öpüşmek ya da dövüşmek öneriliyor. Üç dakikada bitmesi isteniyor çalışmanın. Üç dakika uzun bir süre. Bir oyuncu, içinden gelmediği için, partönerini yanıtlayamadığını söylediğinde, Hamlet oyunundan örnek veriyor Jean Gabriel: "*Kılıç elinizde düello yapacakken, 'içimden gelmedi' deyip kulise kaçabilir misiniz? Öneriyi kabullenmek gerek, ya da sahayı belli bir süre terk edip dinlenmek. İzleyici konusunu tatmak*"

Üç kişilik dans grupları kuruluyor. Müzik eşliğinde acemi, gülünç, beşinci sınıf dans grubu denemeleri yapılıyor. Gövde anlatımı esas. Üç kişiden her biri ortak bir eylem, bir konu buluyor; yaratıyorlar. Vivaldi'nin *Dört Mevsim*'i kullanılıyor. Baleden, rock'tan, en olmadık dans türlerine uzanıyor çalışma. İzleyenler gülüyorlar.

Altı saatlik günlük çalışma genelde, ayin yaparcasına, selam verilerek bitiyor. Yere serilen bir atkı, ayin yeri olarak saptanıyor. Ayla Algan doğum imgesini kullanıyor, atkıyı apış arasına yerleştirip yere uzanıyor. Belki de çocuk adayan bir kadın! Sema Çeyrekbaşı yüzük bırakıyor atkının üzerine. Sedef Ecer, hocanın yıllardır öğrencisi. Konuda uzmanlaşmış bir oyuncu. Bir diğer kadın oyuncu da üzerinde yürüyor beyaz atkının ve şöyle-sine eleştiriliyor, usta tarafından: "*Camiye pabuç çıkartarak girilen bir dine sahipsiniz. Nasıl bir ayin ki bu, mekânı pabuçlarıyla çiğneyebildin?*"

Gözlemci bir usta bu yönetmen-oyuncu. 25 kişiyi tek tek gözlüyor. Ortaya çıkartıp eleştirilerini taklitler, uyarılar aracılığıyla aktarıyor. Kendi adıma müthiş bir mutluluk duydum, donanım kazandım. İyi ki var böyle bir insan ve iyi ki tanıdım onu, diye düşünüyorum. Sonuçlara nedenlerden daha meraklı bir toplum modeliyiz, kanımca. Her birimiz, ister istemez, work-shop'tan ne çıkacak diye endişelendik sürekli. İlk ve tek gösterinin coşkusunu paylaşıp dek sürdü bu tedirginlik konumu.

Kimi akşamları birlikte geçiriyoruz ustayla. Hem gösterinin kanavaşı hakkında konuşuyoruz, hem de özel yaşantısını deselemeye cüret ediyorum. Evlenip bo-

şanmış. Şimdi birlikte olduğu nişanlısına hayatı zından ediyormuş. Mesleğinde gösterdiği başarı ve uyumu, yaşamında tutturamıyormuş. "Zor bir insanım" diyor. "Biraz da sübyancı sayılırım. Hep kendimden yaşça küçük kadınları yeğledim. Tahammül fersahım."

Selçuk Gürşık kostümleri üstleniyor. Çalışma sonrası toplantılara katılıyor. Para kısıtlı olduğundan, Kültür Bakanlığı'nun yolladığı miktar, bizlere indirim uygulamış olan Jean Gabriel'e verildiğinden, kostüm için fazla bir harcama yapmak mümkün değil. Öylesine giysiler istiyor ki: hem eski, nostaljik bir havaları bulunsun, hem de belli bir uyumsuzlukları olsun. Gece elbisesinin içine, kazak giymek gibi! Selçuk konunun uzmanı. La Mama'nın work-shop'una da kostüm çizmiş bir sanatçı.

David Hazan ise, çalışmayı resimliyor. Bu, bir bakıma tarihselleştirme çalışması. Hazırladığı afiş, çektiği fotoğraflar kapışılacak daha sonra. Her oyuncu, hoca ile çekilmiş resmine tutkun. Resimler birer bon servis adeta. Önceleri bir konu saptamak istiyor sanki. Teksti birlikte yazabileceğimizi düşünüyor. Giderek, belki de zamansızlıktan, sözel olmayan bir gösteride karar kılınıyor.

İlk kez baştan sona izliyorum bu tür bir çalışmayı. Her şeyi kavradığımdan emîn değilim. Evden getirdiğim kadın kostümlerini beğenmesi, beş tanesini kullanmaya karar vermesi, beni sevindiriyor. Erkeklerden Yaşar, kadının kılığı kullanacak. Kadınlardan Saba ise, Altan Erbulak'ın, uzun kuyruklu frağını giyecek. "Tarihsel bir kostüm giydiğinin farkında mısın?" diye soruyor Saba'ya ertesi sabah. Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Hepimiz, bir başka dünyada yaşıyoruz sanki. Jean Gabriel bizleri kuşatmış sanki. Bunun adı mutluluk belki de! Umarsızlıklar erteleniyor. Bunu başaran salt Jean Gabriel değil, çalışmaya yürekten bağlı oyuncularımız.! Ertesi gün 'evet-hayır' çalışmasına, 'dokunma' ekleniyor. Başa, omuza, boyuna, gövdenin ve suratın muhtelif yerlerine dokunma. Biri dokunurken, diğeri evet-hayır diyor ya da konulan yerin adını söylüyor.

SESLİ OK ÇALIŞMASI'NDA SON AŞAMA

Altışar kişi, aralarında boşluk, karşılıklı diziliyorlar. Yedekdiğerlerine sesli ok atacaklar. Öykü olabilir aralarında. Ayla Algan saf değiştirip, kendini vurduruyor. Başlangıçta naif, masum bir çocuk oyunu gibi başlayan ok'laşma, eni konu savaşa dönüşüyor. Yaratıcılığa özendiyor artık usta.

Ne var ki yaratacağım derken, basit ve kesin kuralların çiğnenmemesini istiyor. Sınırları zorlamak isteyenlere ise tek önerisi var:

"Kuralları çiğnemek gereksinimi duyarsanız, bunu çok düzeyli, içerikli bir değişim adına yapın. Eliniz ayağınıza dolaşacak, hödük gibi ortada kalacaksanız, kurallarla yetinin."

DANS GRUPLARINDA AŞAMA

Canlı müzik eşliğinde (flüt, gitar, dümbelek) mizah-tan da yararlanarak üçer kişilik dans grupları çalışması yinelen-di. Hiçbir üçlü, bir diğerinin tercihini, stilini yine-lemeyecek. Jean Gabriel'in, bu bağlamdaki önerileri son derce yararlı.

"Komikleştiğinizde belli bir tat alıyorsunuz. İşte, ciddi bir öneri ya da çalışma kuralıyla karşılaştığınızda da, komikten aldığımız tadı yakalarsanız, müt-hiş olur. Diyelim ki, şu önümdeki çizgiden ötesi uçurum. Bunu bir kez söylemişsem, seyirciye anlat-mışsam, bir sonraki cümlede, uçurumu yok sayıp öne çıkamam. Uçurumun içine atlayıp onu bir de göstermem gerekmez. Kimi zaman üçlünün bir bire-yi kendini lider olarak öne atıyor. Göç eden kuşlar-da da her zaman, bir lider vardır; rüzgârı kesmek adına. Ve sürekli değişir bu kuş. Aksi takdirde ölür.

Liderliği birbirinize devredin. İçinizden biri solo bile yapabilir. Ama sürekli lider kalırsanız gösteriniz ölür."

Üçlülerden biri, erkek dansçı tarafından, çıplağa yakın soyunduruldu. Panikleyen kadın oyuncu, erkeğin çekip çıkarttığı kazağı ile yerleri silmeye başladı. Bu, kolayına kaçmaktı. Hoca, uyarısına rağmen, çok güldü.

Aynı çalışma bir kez de müziksiz denendi. Daha çok zorlanıldı ve çılgınca kahkahalar atıldı. Çadır tiyatrosu imgesi ile fır dönen dansçıların gülünç ve acınası olmaları ön koşuldu. Kanımca bu üçlü dans çalışması, günün doruğu idi.

AFRİKA'DA BÜYÜCÜ AYINLERİ

Dünyanın hemen hemen her ülkesinde bu tür çalışmalar yapan bir tiyatro adamının dağarcığı yüklüdür, pek tabii. Kimi gelenek göreneklerden, etnik gruplardan, hayata dair donanımlar edinmiş Jean Gabriel. Bunları cömertçe paylaşıyor. Hiçbir zenginliği kendine saklamıyor.

Kuzey Afrika'da bir büyücü ayinine katılmış. Yılda bir kez, çeşitli kasaba ve köylerde, yirmi dört saat süren cadı ayinleri yapılmış. Bütün yöre halkı, bütün gün ve gece, durmamacasına dans ediyor, şarkı söylüyor, kan banyosu yapıp kan içiyormuş. Kimlik değiştirip, bir başka boyuta sığınanlar da oluyormuş. İşte bu nedenle, yani delirmemek adına, baş büyücü, yüksekçe bir tepeden şölenvari ayini izliyor ve sınırı fazla zorlayanları dışarı çekiyormuş.

Bu yoğun enerji gerektiren olaydan en az üç kez söz etti. Her seferinde, "*daha önce anlatmıştım*" deyip, en ufak ayrıntıyı dahi atlamadan yeniden canlandırdı bu ayinle-

ri. Bu tema bir ipucuydu sanki, oyunculuk adına. Stephan Zweig'ın *Amok Koşucusu* adlı başyapıtında da, koşuya kendini kaptıran, sonunda ölmektedir. Doz, sahne üzerinde, sahne gibi kullanılan her mekânda, bu işe tutkun bireylerin vazgeçilmez donanımı besbelli. Muammer Karaca ana avrat sövdüğü zaman alkış alırdı. Çömezlerinden biri, onu taklit ettiğinde yuhalanmıştı. Göze almak, cüret etmek önerilesi bu meslekte. Ne ki ifrata kaçmak, tüy dikmek kesinlikle yasak!...

Kendisine İsmail Dümbüllü'den de söz ettik. Sahneye hıyar fırlatan seyirciye, salatalığı eline alıp, "*biri kartvizitini düşürdü, gelsin alsın*" dediğini aktardığımızda, hayran kaldı. "*İşte bu!*" dedi, "*anlatmak istediğim bu. Kıvrak zekânız yoksa, yanıtlamamak evladır. Ve yanıtlamamak seyirciyi aleyhinize döndürebilir.*"

JEAN GABRIEL NORDMANN'IN ATASÖZLERİ

"Kendinize dönük ses verin deyince, sadece kendinize dönük kalıyor, pısıyorsunuz. İleriye atılın deyince buldozer oluyorsunuz. Dördüncü vitesle başlamayın. Küçük bir sesle başlayıp, yukarıya doğru tırmandırın sesi!... Kimse birbirini dinlemedi. On değişik ses duydum. Sesin niteliği ve kalitesi bozulmadan, giderek değişime uğramalıydı. Hemen sesi onarma, düzeltme çabasına girdiniz. Oysa bir süre aynı sesin tadına varılmalı... Zamanımız olsa, günlerce yalnızca bu egzersizi çalışırdık (dans egzersizi). Çünkü bunda her şey var. Yaratıcılık, mizah, boşluğu duyumsamak, eşleşmek. Oyuncu değil dansçı olan arkadaşınız çok gürültü çıkarttı. Şiddet yansıttı. Bir diğeri umursamaz bir tavırla 'elleri cebinde' ortaya çıktı. Bir tiyatrocudan çok şey öğrenebilir. Bu çalışmanın asıl amacı, halkadakiler dahil, hep birlikte dans eder duruma gelmek ve hep birlikte bitirmektir. Vivaldi'nin müziği müthiş. Müziğe kıyasla sıradan kalındı. Şunu unutmamak gerek —çünkü yaşamda da böyledir: Çok acıtıcı ve çok gizli acılar—

dan sonra, büyük mutluluklar devreye girebilir. Çok yumuşak bir şey'den sonra da inanılmaz boyutlu bir şiddet gelebilir. Vivaldi'de olduğu gibi. Üç kişilik gruplar, ikişer dakika müziksiz dans ettiğinde, müziğinizi, sessizliği dinleyerek hissedebilirdiniz. Başını, sonunu kararlaştırmak da sizlere kalmıştı. Üç kişinin, birlikte bir son bulmaları gerekiyordu. Olmadı. Nedeni çok basit bir neden. Bittiği halde sürdürdünüz. Ve böylece olayımızı öldürdünüz. Final yapılmıştı. Üçünüz de dinleme konumundaydınız. Yeniden sıfırdan başlandı."

FOTOĞRAF ÇEKTİRME

Bu egzersiz de, bir bitiriş selamu. Tıpkı ayın gibi! Sahnenin ortasındaki iskemleye, tek tek oturulup, belli bir anda donularak resim çektilirilecek. Pek tabii bu çalışmada, fotoğrafçımız David Hazan, gerçekten çekti resimleri. Ama aslı, fotoğraf çektiliriyormuş gibi yapmak. Donmak ve beklemek! Ya bir poz verip bekleniyor, ya da günü yansıtan genel bir tavir eşliğinde bekleniyor. *"Bugünü nasıl anlatmak istiyorsanız öyle donup kalın. Yüzün görünmesi şart değil. Bu bir bitirme selamıdır."*

Bu kez David, Selçuk ve ben de çıktık sahneye, Kendimden utandım. O güne dek hiçbir şey yapmamış olmanın telaşı ile, eski oyunculuk, deneyim gibi saplantılarla, pantolonum olduğu halde, kazağımla bacaklarımı örtmeğe çalışmak, çok ilginç olur sandım ve hiç beğenmedim donuşumu. Bir kez de, evde uzun uzun çalışmış olduğum halde, ortaya çıkıp, hayali dilde şarkı söylemeği denedim. Ve gene olmadı. Bir tek basit şarkı yerine,

Küba'da şeker kamışı keserken söylenen şarkının taklidinden, yerde diz üstü zıplamaya kadar, gereksiz pek çok deneme yaptım. Ayla Algan, sesiyle bana katıldığı halde, yaptıklarımın tümü kötüydü. Çalışmaya başından katılsaydım, daha mı az kötü olurdu bilemiyorum. Utandım.

Çalışma sonrası sohbetinde, bir 'kedi' çalışması ile bir de 'opera' çalışması yaptırtacağını, en az dört yüz adet egzersizi bulunduğunu, kedi ile operayı kendisine hatırlatmamı söyledi. Her sabah hatırlattım ama geç kaldığını iddia ederek, bu çalışmalardan vazgeçti.

Kendi adıma sordum, çalışmaların içeriğini. "*Kedi, dünyanın en çevik, en bağımsız, kemiksiz yaratığıdır,*" diye söze başlayıp, şöylesine sürdürdü:

"Bir kediye benzemeğe çalışmak, üst düzeyde bir deneyimdir. Gövdesi, gözlerini kullanışı, çıkarttığı sesler, yani özetle kedileşmek konservatuvarlarda, bitirme sınavlarında kullanılan bir performanstır. Opera ise, konusu okunmadan kolayca anlaşılmayan bir sanat türüdür. Abartılı ve söylenen cümlelere ters davranışlı bir sanat dalıdır! 'Seni seviyorum' derken, bir operacı, partönerine bir oyuncu gibi yaklaşmaz; ellerini yana uzatır, yüzü seyirciye dönük bağırır, 'seni seviyorum' diye. Ya da kendini hançerlemiştir, ölmek üzeredir, saatlerce ölemez. Opera'nın komik, tuhaf, insana aykırı bir yanı vardır. Müzelik bir sanattır belki de. İşte bu çalışma oyuncuya, dans kadar yarar sağlar. 'Operacı olsaydım, nasıl davranırdım?' denemesidir bu."

Bir başka atölye çalışmasında, yenden birlikte olu-

nabilirse kendisiyle, tümünü denemek isteyeceğimizi söylediğimde, 'inşallah' diye yanıtladı. Öyle insanlar var ki yeryüzünde, 'hadi gel' deseler, iş güc, çoluk çocuk bırakılıp gidilir. Jean Gabriel böyle bir insan. Sanıyorum gruptaki elemanların tümü, çantasını taşıyarak, bir dünya yolculuğuna çıkarlar onunla.

Ustanın o günkü atasözleri şunlardı:

"Keyif almak tam anlamıyla çalışmak değildir. Önemli olan hem çalışıp hem keyif almaktır. Güldüren, keyif alırken, yaptığını da denetim altında tutmalıdır. Balta girmemiş ormanları tanımayanlar, kapılarının önündeki ağacı keşfedemezler."

İNSANDAN HOPARLÖR

Çember haline giriliyor. Ortaya çıkan oyuncu bir ses veriyor, bunu çemberdekiler, koro misali tekrarlıyorlar. Ortadaki yerine geri döndüğünde, bir başkası ortaya gelip, yeni bir ses veriyor.

"Öneriler iyiydi. Saatlerce sürebilir durumdaydı ki, bu doğru değil. Bu öykü A'dan B'ye kadardı, A'dan Z'ye kadar değil. Bu hatayı hep gördük. Bir şey başlıyor ve bitmiyor. Sonsuza kadar devam edecek bir şey sıkar. Zirvede bitirmek lazım. Üstelik koro gibi volümlü bir hoparlöre de sahipsiniz. Başka bir gezegenden gelmişçesine, başka sesler de çıkartabilirsiniz."

HAYALİ DİLDE ÖYKÜ ANLATMA

Bir oyuncu ortaya çıkıp, hayali dil kullanarak, başından geçen ve anlatmaktan utandığı bir şeyi anlatıyor. Aynı çalışmaya, bir de çevirmen katılıyor. Kimsenin bilmediği dili çeviriyor. Müthiş bir çalışma!

Mutlu Tömbekici son derece başarılı.

Artık alfabeyi kavradıklarına inanıyor usta. Kural ve alfabe olmadan yapılan egzersizlerden daha fazla hoşlanılmasını eleştiriyor. Giderek egzersizler birleştiriliyor. Evet-hayır, denge, ağırlığı hissetme, kapışma küfürleşme, gövdenin değişik parçalarının ellenip isimlendirilmesi birleştiriliyor. Daha sonra ayin çalışması, yere üç atk serilerek tekrarlanıyor. Üç kişi aynı anda sahaya girerek, ayinlerini yapıyorlar.

"Çok ağırlaştınız. Enerji yoktu. Herkes ritüellerde toprak atar, çiçek atar, gider. Bu kadar ağır olması gerekmez."

Beş kişi başlarından sicimle tavana asılı olduklarını varsayıyorlar. Birisi iplerini kesiyor ve ayrı anda düşüyorlar. Cansız kuklalar misali.

"Hareket doğru yapıldığında, düşünce canınız acımaz. Yarım düşmeyin. Asılı kişinin gözleri yukarı doğru bakamaz. Yer çekimi nedeniyle, kaşlar bile aşağı doğru çekilir. İpin kesildiğini hissedin."

On iki kişi asılıyor daha sonra. *"Birbirinizin üzerine düşebilirsiniz."*

DOĞAÇLAMA ARACILIĞIYLA İKİLİ ÖYKÜLER

Teybi tanımayan ilkel bir insanla, ona teybi tanıtmaya çalışan çağdaş bir insanın öyküsü ile başlanıyor. Bir dostun aşırı ilgisinden sıkılan bir başkasının öyküsü ile devam ediliyor. Aşk öyküleri hayli ilginç.

"Oyuncu en az seyirci kadar uyanık olmalı. Kadın arkadaşın (Yasemin Alkaya) mezara çiçek koydu. Sen öneriyi ya anlamadın, ya da reddettin. Oysa dokunaklı bir ilk tanışmadan yararlanabilirdin. Sen de eşine çiçek getirmiş bir dul erkek olabilirdin. Kadının para karşılığı aşk önerisi ilginçti. Erkeğin de pantolonunu sıyırıp, kendi bacağına göstermesi ve para talep etmesi, olayı hem komikleştirdi, hem tırmandırdı. Ve güldük. İyiydi. Giden erkeği tutmaya çalışmak da ilginçti. Süre iki dakikaydı. Bazı çiftler iki dakikadan da kısa bir zaman süreci kullanarak, öykülerini anlatabildiler. Demek ki görsel olarak, karmaşık bir olay bile, iki dakikada anlatılabilir."

ÇOCUKLUK ŞARKILARI

Beş kişi yan yana, ayakta, anımsayabildikleri çocukluk şarkısını söylüyorlar. O şarkıyı yeniden keşfetmeyi deniyorlar. Çocukluğa doğru bir yolculuk

Bu aslında bir egzersizden öte, bir öykü. İlk beşlide Ayla Algan da vardı. Ve şarkısının sonunda içtenlikle ağladı. Jean Gabriel şöylesine devreye girdi:

"Duygusal boyut atlandı. İçinizden birinin çocukluğu mutlu seyretmiş olabilir. Ama yanınızdaki diğer kişilerin konumuna saygılı olmanız gerekir. Ayla ağladı. Bunca ünlü yönetmenle, dünyanın her yerinde çalışma yapmış bir profesyonel oyuncuyu, hâlâ arayış içerisinde olduğu için, kutluyorum. Ve elini öpüyorum. Beşlinin bir üyesi ağlarken, bir diğeri pişmiş kelle gibi sırtmamalıydı. Sımsıcak öneriler varken, doruğu elde etmezsek yazık olur. Kişi, yalnızca kendisiyle ilgilenirse, cüceleşir. Ne yaparsa yapsın, dört kişiden küçüktür çünkü."

REİNKARNASYON ÇALIŞMALARI

Sütunların önünde cansız erkekler yer alıyor. Kadınlar onlara can verip, sütunlardan çekip alacaklar. Vücudun değişik bölümleri ellenip, adları söylenebilir, ağırlık taşınabilir, denge arayışı denebilir. Canlandırma esnasında ses veya müzik aleti kullanılabilir. Erkek başlangıçta kabul etmediği önerileri yavaş yavaş kabul edecek. İlginç olan, cansız olanın nasıl canlanmaya başlayacağı. Canlanma başladıktan sonra, evet-hayır söz düellosu ya da ayna egzersizi anlam kazanabilir.

"Burası bir müze. Canlılar, seçtikleri partöneri uyandırmaya çalışmalı. Partönerini canlandıran onunla birlikte hayata girecek. Daha sonra pasiflerle aktifler yer değiştirecek."

Dansçı arkadaşımız eşini kucaklayıp sütundan uzaklaştırdı. Daha sonra gözlerini üfleyerek, kirpiklerini hareket ettirdi. Ayla, flüt eşliğinde hareket etmesini sağladı

kendi eşinin. Cansıza can vermenin sayısız yolu olduğu saptandı.

"Partönerinize gereksiniminiz var. Onu diriltmeniz gerek. Futbol oynamak için, ya da aşk yapmak için. Amaç önemli değil. Önemli olan O'na ihtiyacınız olduğu. Ayla gıdıklama öğesini kullandı. Güldürmek de bir diriltme motifi olabilir. Bu çalışma temel bir aktivitedir. Herkes yemek pişirir ama herkesin mut-fak anlayışı farklıdır. Güldürerek yaşatmak müthiş. Bir de şu var. Bizler sempatik izleyicileriz. Kolay kolay kabullenmeyen izliyeciler de var dünyada. Saklı kalmasını istediğimiz tek değer, inandırıcılıktır. Romeo-Jülyet niye yüzyıllardır ilginç kalabilmiştir? İnsana dair değişmeyen duyguları sergilediği için. Her öykü gerçek ve inandırıcı olmalı. Kof, banal öykülerden korunalım."

KOSTÜMLER

"Tiyatrocular marjinal insanlardır. Kostüm giymek de bir oyundur. Buna zaman ayırmak kayıp sayılmaz."

Her oyuncu kostümleri ile boğuştu o gün. Kadınlar bir defile düzenlediler. Modaevi sahibi, mafya kılıklı bir erkek oyuncuydu.

"İşinizi ciddiye alın. Profesyonel manken, defile esnasında başka iş teklifleri alabilir. Bir prensesin satın alacağı elbiseden prim de kazanabilir. Giysinin her yanını, yeleğini, ceketin kolayca giyilip çıkartıldığını gösterin. Müzik başlayınca eylem başlayacak."

Daha sonra erkeklerin defilesi başladı. Bu kez modaevi sahibesi Ayla Algan'dı. Kimi mankenleri bir kez daha itiyordu podyuma. Şunu içtenlikle itiraf etmek istiyorum. Her ne kadar bu bir kolektif çalışma idiyse de, Ayla'nın gösteri dahil, her gün can kurtaran simidi görevi-

ni üstlenmiş olduğu tartışılmaz. Renk mi kattı; mükemmelliğe mi özendi, eleştirilere en ufak bir kırgınlık duy- maksızın tahammül mü gösterdi? Başarısının, yetkin performansının sırrı yalnızca deneyimi, bilgisi, yaptığı yolculuklardan mı kaynaklanmaktaydı? Sanırım hepsi birden devreye girdi, çalışmasının genel grafiğinde. Ve en önemlisi kendisiyle alay etmeği becerdi. Jean Gabriel ona, "Bu kez sana kötü davranacağım. Final yaptıktan sonra nasıl bir de çığlık atabildin" diye sorduğunda, içtenlikle güldü deneyiminin başarısızlığına.

"Aldığınız tat seyirciye yansıdı. Ama dikkat. Tehlike çanları bir kez daha çaldı, bu denemede. Kostümünüzü sergilemek için yüksek bir ücret alıyordunuz. Eğlenen, gırgır geçen bir oyuncu gibi kalınmaması gerekirdi. Patronunuz belki de bu nedenle, laubalilik gerekçesiyle, sizi kovabilir, defile sonrasında. Demokles'in kılıcı tepesindedir, işverenin karşısındaki her işçinin. Uğraşın niteliği ayırım sağlamaz. Diklensek de patronumuza bir müddet sonra yaltaklarız."

Çalışma, kostümlü erkek ve kadın oyuncuların danslarıyla son buldu. Bu motif gösteride kullanıldı. Diriltme, defile ve dans!...

Sedef Ecer de ustanın asistanı olma konumunu hak ettiğini sürekli kanıtladı. Bir keresinde, amatör bir oyuncu olan, daha önce hiçbir çalışmaya katılmadığı halde başarı gösteren Mutlu ile, hakaret-küfür düellosu yaparken, onu yenemeyeceğini, onun bulduklarının daha acıtıcı olduklarını aynısayınca, sahayı centilmence terk etti. İsrar edip, üstüne gitmedi. Bu özveri, donanımlı

oyuncunun önkoşuludur kuşkusuz. Gövdesi, sesi, mimikleri ile, neler oynayabilecek bir sanatçı olduğunu sürekli sergileyebildi. Müthişti.

Sema Çeyrekbaşı'nın ikili öykülerde aniden bayılması, kendini korumasızca yere atması, 'çık dışarı' diye üstüne gelen erkek partönere gülerek karşılık vermesi de aynı kapsamda, müthiş buluşlardı.

Öğleden sonraları Yerebatan'a gider olduk, dokuzuncu günde.

"Bazı yönetmenler diktatörlükle suçlanır. Aslında oyuncuların sorumsuzluğu onları o hale getirir. Yerebatan'da 266 sütun var. Sizden büyük her biri. Zayıf kalmamalısınız."

SENARYO

TASLAĞI

Ana fikir:

"Biz Yerebatan'da elli yıldır uyuyorduk ve birdenbire izleyicilerle yüz yüze gelerek şaşırdık. Öykü bize ait. Seyircinin algılaması şart değil. Korkup geri kaçtık. Uyandırma, canlandırma çalışması yapılacak; sessiz hareketlerden sonra dansa başlanacak. Geriden Ayla, çizimleri sürükleyerek ve çocukluk şarkısını söyleyerek, dans pistinde üst üste serilmiş diğerlerine çizimleri teslim edecek. Önce kadınlar uyanıp, çizimleri ayaklarına geçirip, şarkı eşliğinde suya girecekler. Su özgürlüktür. Erkekleri suya sokmak istemiyorum. Erkeklerle birlikte, flüt eşliğinde seyirci, Yerebatan'ın dibine doğru yolculuğa çıkacak. Meduza başına geldiğinizde, kovuğunuza sığınmaya karar vermiş olacaksınız. Ve Ayla, ayinini orada yapacak. Finali ister dar mekânda, ister seyirciyi yarıp ilk girişe geri dönerek yapabilirsiniz."

Bu senaryo, hemen her gün değişime uğratılıp zenginleştirildi. *Yedi Uyurlar*'a bir atıftı belki bu gösteri.

"Kadın erkek ayrımı yapılmamalı. Var olan tek fark vurgulanmalı. O da erkeklerin doğurgan olmadıklarıdır. Bu da belki kadınların suyla olan yakın ilişkisini anlatabilir."

Her oyuncunun fikri alındı. Neticede gösteri, bir son atölye çalışması kapsamında ele alındı. Seyirci, oyuncularla bir yolculuğa çıkacaktı. Seyirciyi sınamak, seyirciyle birlikte, et teması aracılığıyla oynamayı göze almak, müthiş bir donanımdı, usta açısından.

Son çalışmalarda, tekrarlanan her egzersize, yok sayılması mümkünsüz açıklamalar getirdi Jean Gabriel.

"Evet ile Hayır bazen anlam değiştirebilir. Fransa'da idam cezası uygulanırken (artık uygulanmıyor), jürinin evet'i, sanığın ölümü anlamını taşırdı. Hayır'ı ise kurtuluşunu. Bir keresinde küfür çalışması esnasında, çiftlerden biri, diğerine, 'kedimi neden öldürdün?' diye sormuştu. Yanıt müthişti: Doğru. Haklısın. Çok afedersin!"

"Hakaret kimi kez yumruğun yerine geçer. Kimi zaman da bir savunma aracına dönüşür. Sahnede her an bir olay vardır. Boşken bile. Seyirci, en azından kim gelecek diye beklemektedir. İçeri girip, sigara alıp dışarı çıkmak kadar sıradan bir eylem bile, olayı başlatabilir."

Dar mekânda birbirinden sıkılma, ırza geçme gibi improvizasyon çalışmaları, tam gaz vermeden önceki son tedbir çalışmaları oldu.

"İrza geçme öyküsünde ilginç olan yan, kadının aşırı korkusu ve şaşkınlığı idi. 'Kim bu hırt' diye düşünmemiştir ve yere yatırılınca öylesine şaşırır ki, direnemedi bile. Bu iki dakikalık epizodlarda, önemli olan üç şey var: mekânı iyi kullanmak, zamanı iyi değerlendirmek ve kesin bir son bulmak. Sedef'in, erkeğin her şeyinden sıkılması müthişti. Ya çıkıp gitmesi ya da intihar etmesi final olabilirdi. Teybi tanımayan adam öyküsünde, teypten kendi sesini duyduğunda, 'bu adam bir büyücü mü?' diye düşünmüş olması muhtemeldir. Ancak kendi sesini duyduktan sonra aleti sevebilir de."

20 Kasım günü, çalışmaya geç geleceği için, görevini bana devretti usta. Yarım saat gecikmeyle yetiştiği çalışmayı, arkadaşlara Jean Gabriel'den neler öğrendiklerini sorarak başlatmayı yeğledim.

Mutlu-Benim elde ettiğim en önemli mesaj, her bir jestin belli bir keyfi olduğu. Yatma, kalkma, konuşma ve konuşmamanın keyfi! Ben bu keyfi hayatımda alıyorum.

Yaşar-Sadece bir Fransız diye geldim çalışmaya. Sıfırdan başladım. Kendimi ameliyat masasına yatırdım. Kimliğim başkalarınca analiz edildi.

Cengiz-Çalışmada en çok yalınlık, doğallık ve gözlemden etkilendim. Hoca müthiş bir gözlemci. Bizler de öyle olabilmeliyiz.

Yasemin-Bulduğum yeri ve ortamı dinleyebilme yeteneğini kazandım. Kendi kendime kalamıyordum.

Konsantrasyona bu çalışmada vakıf oldum.

Ebru-Ben dansçıyım. Bu çalışmada tiyatro adına da bir şeyler yapabileceğimi öğrendim. Hoca'mızın en sık kullandığı sözcük '*Nötr kalmak*'tı.

Yasemin Alkaya-Kendimi; iyi gören, doğru sezgileri olan, algılama yeteneği eksiksiz bir insan olarak görüyorum. Fikirlerim hocanınkilerle uyum içinde oldu. Türkiye'deki tiyatroya ilişkin düşüncelerim, herkesinkinden farklıydı. Benim gibi düşünen bir ustayı tanımak bana gurur verdi. Burada fazla bir şey öğrenmedim. Hakkı olduğumu anladım.

Ayşe-Önce basitliğin güzelliğini gördüm. İkinci önemli husus, her ortamda, insanları yeterince dinleyemediğimi fark ettim.

Yunus-Aslında atölye çalışması çok önemliydi. Gösteriye bunca zaman ayırmayıp, daha çok çalışabilirdik. Work-shop'un, büyük kısmını seyirciye ayırdık. Buna üzgünüm.

Nurdan- İnsanları izledim. Kendimi tarttım.

Haydar- Başkalarından gelen eleştirilerle kendimi daha iyi tanıdım. Her şey çok basit bir şekilde tanımlanabiliyor; bunu öğrendim.

Aysun-Seminere dopdolu geldim. Hırslı ve yüklüdüm. Basitlikten uzaktım ve bunun farkında değildim. Üç yıldır çalıştığım tiyatrodaki aynı hatayı sürekli yapmakta olduğumu fark ettim. Şimdi her sabah yeni bir Aysun'a kapı aralıyorum.

Ali-Can-Ben neler aldım, bilemiyorum. Süre ayarlar-
ma çalışması, bana çok önemli geldi.

Murat Ersan-Uzun zamandır çeşitli ustalarla çalış-
maktayım. İstenirse farklı dil ve kültürden insanlar ara-
sında ortak bir iletişim kurulabiliyor. Bunu, bu çalışma-
da gördüm.

Söylemek istediklerini, bir kez de Fransızca taklidiyle aktarmalarını rica ettim. On beş gündür Fransızca'ya kulak dolgunluğu edinmişlerdi bence. Aysun en başarılı-sıydı içlerinde. Jean Gabriel ile birlikte gelen Sedef Ecer, Fransızca'yı anadili gibi bildiğinden, beceremeyeceğini iddia etti. Ama hoca da çembere, sırası geldiğinde, birkaç türkçe taklidi cümle ile katılınca, Sedef de mükem-mel bir anlamsız Fransızca cümle kurdu. Jean Gabriel'in Türkçe'si Rusça'yı andırıyordu. Yabancılar dilimizi Rus-ça gibi duyuyorlar. Sedef'e de Fransa'da, "sen Rus mu-sun?" diye sorarmış çalışma arkadaşları.

Jean Gabriel:

"Artık senaryoyu ve akışı kesinleştirmemiz gereki-yor. Söylediklerimi dörtte üçünüz anlamazsa, zama-nımız anlamalarına yetmeyebilir. Buna katlanama-yız. Erkekler genelde koyun gibi. Nedenini açıklaya-yım. Bir koyun önden gidip uçuruma yuvarlanırsa, diğerleri arkasından gidip uçuruma atlarlar. Yanlış-ları pekiştirmemeli. Bir narsiste parmağınızın ucuy-la ay'ı gösterirseniz, o yalnızca parmak ucunuza ba-kacaktır. Fransa'da profesyonel bir dalgıç, 38.000 mil derine inerek bir mağara keşfetti. 15 metre uzunluğunda bir koridoru geçip bulduğu mağara-

nın, havayla teması olmadığından, kayalıklarında el ve ayak figürleri görmüş. Gün ışığına çıkmamış olan bu renkli resimler, canlı kalabilmiş. Daha sonra aynı yere inmeyi deneyen, üç profesyonel dalgıç öldüler. Mağaranın gezilmesi mümkün değil. Bizim öykümüz, bu olaya benziyor. Böyle bir ruh hali bulmanızı istiyorum. Flüt diyalogu, kadın ve erkek seslerinin diyalogu, koşarak seyirciyi görmek kadınların lamba altlarında yerlerini alışı, erkeklerin kadınları keşfi, direklerin altında canlanış, dans pistine gidiş ve defile; ikili ilişkiler kapsamında evet-hayır, hakaretleşme-küfür, sarılma-itişme. Kadınların düşüşü, erkeklerin düşüşü. Ayla'nın çizmelerle gelişi, kadınların çocukluk şarkıları, suya girişleri, ayin. Çalışmamız bir değişime uğradı. Giysilerle meşgüllüz. Lady Macbeth'i çok güzel tasarlayabilirsiniz ama hangi giysiyle rahat edeceğinizi de tayin etmeniz şarttır. Organize olmak, pratik problemlere zaman ayırmak, vakit kaybı değildir. Artistik'in yanı sıra pratik de önemlidir. Unutmayın!.."

Yerebatan'da saat tutarak denendi gösteri. Bence genel prova hiç yapılmadı. Çünkü kesin hatlarıyla hiçbir hareket belirlenmedi. Değişim noktaları dışında, her içerde oyuncuyu sürekli özgür bırakıyor. Önceleri kuşkuyla yaklaşıyordum, bu tavıra. Gösteri günü, pek çok bölümün, kendiliğinden en iyi biçimiyle değerlendirildiğini ayımsadım. Kim karar verip öne çıkacak, ilk kim suya girecek belirlenmediği halde, başı çekenlere, hızla uyum sağlandı. Görsel bir anarşi olur sanıyordum, olmadı. Yaratıcılık başgösterdi. Bir oyuncuyu şaşırtmak,

seyirciyi şaşırtmaktan zordur. Jean Gabriel gidene dek sürekli şaşırdım. On ay sürseydi bu çalışma, sabahtan akşama katılırdım. Bundan eminim. Gösteri öncesinde müzisyenler oyuncularını ısındırdı. Daha sonra oyuncular sesleriyle iki müzisyeni ortalarına alıp ısındırdılar. On altı kişi kadardı, sonuna dek sebat edebilmiş oyuncu sayısı. Ama Yerebatan'ın sütunları onlara eşlik etti. Ve sayıları çoğalır gibi oldu. Sütunlarla bütünleşildi. Ritm tutturma konusu sürekli devrede kaldı.

"Seyirci her an her yeri, her şeyi bütünüyle göremez. Bazı motifleri harcayabiliriz. Ritüel'in yeri çok iyi. On beş kişi bile görse, diğerlerine anlatacaktır. Meduza'ya geldiğinizde, kendinize ışık arayın. Ayini saptayacağız ama gene de bağımsız olacaksınız. Finalde, Ayla'nın tıpkı vermiş olduğum Afrika büyümlü ayini örneğindeki gibi, elden gitmekte olduğun fark edip onu kurtarın. Bu sergileme Eflatun'un ünlü mağarasındaki adam gölgelerini anımsatabilir. Bildiğiniz gibi Eflatun'a göre, insanlar birer projeksiyondur. Elli yıl sonra uyandınız, evinize döndünüz. Bağımsızlık ayini yerine, su ayiniyle mağara yaşamınıza geri dönüyorsunuz. Atla deve değil. Seyirciyi tedirgin etmemek gerek. Zaten küfürler aracılığıyla, ıslak bir mekânda dolaştığı için ve ayakta kaldığı için yeterince tedirgindir. Seyirciye hiçbir nedenle şidet yöneltmemeli. Size yol vermiyorsa, varsın vermesin."

22 Kasım Pazar günü, saat 18'de, Yerebatan Sarayı'nda gösteri yapıldı. Müdür Refik Lostar'ın yardımcıları

na teşekkür etmeyi borç bilirim. Sokağın karşısındaki karakol ise, kulisimiz oldu. Gösteri sonrası, izleyicilere beğenip beğenmediklerini sordum. Birkaçını aktarıyorum. Bu seçkide taraf tutuyor sayılmam. Çünkü uzattığım mikrofona eleştirel yaklaşan olmadı.

— Benim yaklaşımım olumlu. Son derece serin bir ortamda, sıcak bir şok yaşadım.

— Şoke oldum ama hiçbir şey göremedim ki! Yalnızca sesleri, tınıları duydum.

— Enteresandı. Tam tadına varacakken bitti.

Levent Tülek— Bence, böyle bir happening'in. Yerebatan'da olması çok güzel. Burası büyülü bir mekân. Bu kadar büyük bir insan grubuna bir hareket yaşattıkları için başarılıydılar. Amaç buydu zaten; bir heyecan yaratmak! Mekânı işlevsel hale getirmek, süreç işi. Bu haliyle bile çok çok güzeldi.

Levent Kazak — İşte happening. Bir şey oldu ve onu gördük. Çok güzel bir ritüel havası verdi bana. Benim çok hoşuma gitti.

— Olanları görebilmek için, korkuluklardan, çok müthiş bir şekilde sarkmış seyrediyordum ve o an gözlüklerimin suya düşmesini çok istedim. Bu bahaneyle yanlarına inip onlara katılabilirdim.

— Valla....değişik yani. Atölye tiyatrosu hakkında fazla bilgim yok. Bir şey diyemeyeceğim.

— Sesler mükemmeldi. Seyirciyi konsantre ediyordu. Seyirciyi alıp götürmeleri müthişti.

— Akustiğin kullanımı muhteşemdi. Ben zaten

uzağı göremeyen bir adamım. Yakalayabildiğim kadarını beğendim. Her şeyi duydum.

—Enerjiyi biraz daha yüksek tutsalar, herhalde herkes suların içine girerdi.

Ve mikrofonu, çok pek çok sevdiğim, iyi yazar, iyi gazeteci Cezmi Ersöz'e uzattım. Final yapıyorum. Jean Gabriel beğenir mi emin değilim, ama iyi bir final olduğun düşünüyorum. Cezmi'yi ben davet etmiştim. Mutlaka gelip beni on beş gündür mutlu etmiş olan bu inanılmaz çalışmanın meyvesini tatsın istemiştim.

Cezmi Ersöz—Fusun'cuğum; biz başka bir work-shop izledik. Polislerin work-shop'uydu bu. İçeriye girmek üzere bekleyen, Sosyoloji Bölümü öğrencisi bir kızcağızı gözaltına aldılar. Karşıdaki karakolda! Bir saat sonra çıkabildi. Bizim work-shop'umuz da bu oldu. Göremedik. Üzgünüm. Performans çalışması diyorlar buna; öyle değil mi? Biz polisin performansını izledik. Çok güzel bir kızcağızı ürküttüler. Başarıldılar. Dürrenmatt'ın Şüphe oyunundaki gibi!

VE JEAN GABRIEL NORDMANN İLE TAM TEŞEKKÜLLÜ BİR SÖYLEŞİ

— Sizden eleştirilerinizi duymak istiyorum. Yalnızca çalışma grubunuza ilişkin olanları değil, ülkemizde yaşamış olduğunuz şokları aktarmanızı yeğliyorum.

— Türkiye hakkında ahkâm kesemem, fazla bir tanışmam oldu sayılmaz. Yalnızca sübjektif duyumsamalarımın söz edebilirim ki, bu da pek anlam taşımaz. Şunu içtenlikle söyleyebilirim bu arada. İstanbul'u çok sevdim, çünkü zengin bir kent. Ve müthiş canlı, diri bir atmosferi var. Çalışma yaptığım ekibi çok seviyorum. Ama bunun dışında hiçbir yargım geçerli olamaz. Bu arada, biz Fransızların da sık sık düştüğü bir tuzaktan söz etmek istiyorum. Bunu hepimiz yapıyoruz. Her birey, ülkesinin kimi koşullarından tedirgindir ve bu nedenle, dış ülkelere bir konuk geldiğinde, onu ağırladığımızda, çeşitli nedenlerden ötürü, ondan nerdeyse özür dilemek gereksinimini duyarız. Bunu isteriz bir ba-

kıma. Olumsuzlukları hem paylaşıyoruz konukla, ham de özür dileyerek onun bize katılmasını, aynı fikirde olmasını bekleriz. Bu davranışa kuşkuyla yaklaşmanız gerekir oysa. Bu sakıncalı bir saplantıdır çünkü. Ve şurası tartışmasız doğrudur ki, tüm ülkelerde güçlükler, terslikler mevcuttur.

Zeki, duyarlı, bilinçli, sorumlu kesim, her ülkede, engellerin farkına varır ve onlarla mücadele eder. Bu kesim sürekli başkaldırır. Ülkenizde katı, gerçek, somut, başat engeller, kısıtlamalar olduğunu duydum. Ama yalnızca duydum bunu, tanıklık etmediğim, yaşamadığım için de, duymuş olmam fazla anlam taşımamakta.

— *Çok yolculuk yapıyorsunuz. Kanımca her seyahat bir maceradır. Ülkemize gelmek sizde ne tür intibalar uyandırdı. Zenginleştiniz mi, donanımınız çoğaldı mı, yoksa fakirleşip eksildiğinizi mi duyumsadınız?*

— Benim için yolculuklar genelde bir çalışma yolculuğudur. Bu kez de kural değişmedi. İstanbul'u az buçuk tanımak için kısıtlı bir zamanım oldu olmasına ama burada bulunma nedenim oyuncularla, insanlarla çalışmaktır. Ve benim için tutku içeren konum da budur. Dünyanın neresinde olursam olayım bu söylediğim değişmez. Yani nerede olduğum pek fark etmez; çalıştığım insanlar ve çalışmanın amacına dönük kalırım.

— *Afrika'da büyücü ayinlerine tanıklık ettiğinizi söylemiştiniz.*

— Aslında Afrika'ya hiç gitmedim. Sadece Kuzey'ini tanıyorum. Geleneksel kimi öyküler, destanlar ilginçtir.

Hepsi bu. Orada fazladan donanım sağladım diyemem.

— Ben özel yaşantınızı deşelemek istiyorum. Sanatçı kişiliğinizi tanır gibi olduk. Gösteriyi de izleyeceğiz ama birey olarak kimsiniz? Dünyaya hangi pencerelerden baktınız ve bakmaktasınız? Kabaca komünizm, egzistansiyalizm, feminizm, poligami, monogami ve faşizm hakkında neler düşünüyorsunuz?

— Önceleri aşırı solda yerimi almıştım, politik bağlamda. Dört dörtlük bir solculuk dönemim oldu. O zamanlar solculuğa baş koymak, kendini adamakta mütahiş bir dinamizm vardı. Bir canlılık! Bugün fikir değiştirmemiş olmakla birlikte artık politik bağlamda angaje değilim ama bilinçliyim. Politik bir bilince sahip oldum diyebilirim. Feminizm konusunda da aynı şey geçerli. Belli bir dönemde, bir aşamada, feminizme katılmak, feminizme kendini adamak gerekliydi. Bu konuda da kapsamlı bir öykü söz konusu. Umarım feminizm de tıpkı hümanizm ya da ekoloji gibi, doğal, kendiliğinden bir niteliğe dönüşür.

— Yani bu konuda bir barış, bir uyum mu sağlanmasından yanasınız?

— Kadınları çok seviyorum.

— Belli oluyor.

— Evet kadınları gerçekten çok seviyorum ama erkekim. Ve fantazm olarak özetlenecek erkeksi acaipliklerim, değişkenliklerim, düşlerim, inanılmazlıklarım var. Zorunlu olarak erkeksi davranış modellerine sahibim. Bir erkek olarak bunları reddedenlerde bile ayrı çelişkiler, tavırlar mecuttur.

— *Ama çalışma boyunca hiç hiddetlenmediniz, sinirlenmediniz?*

— Aaa... Bu sık sık başıma gelir aslında. Buradaki çalışmada henüz sinirlenmedim; doğru ama her an, önceki çalışmalarda olduğu gibi sinirlenebilirim. Tahammül edemediğim, kimi erkeklerin salakçasına, aptalcasına erkeksi davranışlar sergileyip, bunları başka bireylere yansıtmalarıdır. Çünkü bu salaklıklar kimi kez çok sakıncalı, tehlikeli olabilir ve zarar verebilirler. Bu davranışları sakıncalı'dan da öte...

— *Feodal olarak tanımlayabilir miyiz?*

— Evet, kesinlikle; feodal sözcüğü bunlarla bağdaşır. Ve bütün bu saydıklarım, faşizmin kendisi gibi feodal kalıtlardır. Buna başkaldırılmalı, karşı konmalıdır. Bu mücadeleyi sürekli kılmak şarttır. Her an, her an, her an savaşmalıyız. Durmamacasına! Uğrunda mücadele verdiğimiz konu feminizm olabilir ya da bambaşka bir şey. Muhalif olma durumu çeşitlilik gösterir. Kendimizi kapıp sunabileceğimiz, adı ne olursa olsun, pek çok kavram ve durum vardır her zaman. Özetle saçma sapanlıklarla, sekterlikle sürekli savaşmamız şarttır.

— *Yakında Rusya'ya gidiyormuşsunuz. Sizce artık eski toplum biçimleri bir ütopyaya mı dönüşmüştür? SSCB artık BDT'ye dönmüştü.*

— Rusya'ya bir oyuncu olarak faaliyet göstermek üzere gideceğim. Tam anlamıyla bir yüzyılın sonunu yaşamakta olduğumuzu düşünüyorum. Pek çok inanç, tutku artık yerlerde sürünmeğe başladı bu çağ sonu yıllarında. Bu arada yeni tehlikeler de tırmanışa geçiyor. Şu-

nu söyleyebilirim, son nefesimizi verene kadar nasyonalizm (milliyetçilik) ve ırkçılık ile savaşmalıyız.

— *Belki de dünyanın kurbanları bugünün cellatlarına dönüştüğünden bunu yapmak zorundayız.*

— Bu söylediğiniz genel bir kural değil ama bazen büyük bir katılıkla buna tanık oluyoruz. Olduk! Ben kendime şunu soruyorum. Size de sorarım bunu. Sosyalizm sözcüğü, daha önceleri yüklü bulunduğu anlamı yitirmiş midir? İyi ki her tarihsel süreçte, her zaman umut taşıyıcılığını üstlenen sözcüklerimiz olacaktır. İlk başta taşıdıkları umut potasında, yoğunluğunda düşüş başlayınca, sözcük bir başka zengin, uğrunda mücadele edilesi sözcükle yer değiştirir. Buna direnmek anlamsız. İnancın, tutkunun ad değiştirmesi önemli değildir. Her zaman daha iyisi için; daha iyisi, doğrusu, güzeli adına dövüşmeye ihtiyacımız var. Bu kesin ve vazgeçilmez bir gereksinim. Özellikle daha güzel insani ilişkiler bağlamında söylüyorum bunu. Bu ihtiyacı öldürmek olası değil. Ama sürekli değişebilmekte.

— *Kedileri sever misiniz? bunu sirkte kedi çalıştırmanın mümkün olmadığını bildiğim için soruyorum.*

— Kedileri öyle böyle değil, çok, pek çok seviyorum. Çünkü ölene dek bağımsız kalabilmeyi başarırlar. Gerçekten çok severim onları. Ve bir kedi çalışması yaptıracaktım. Henüz yapmadık. Yeni bir çalışma olacak.

— *Bir de 'Opera' ve 'Körler' çalışması yaptıracaktınız. Merakla bekliyorum.*

— Ama 'opera' çalışması için zamanımız kalmadı.

Öyle çalışmalar vardır ki, örneğin hayali bir dilde konuşmak gibi; dörtlü, üçlü dans grupları oluşturup sergilemek gibi, ki bunları az buçuk yaptık; zaman olsa haftalarca üzerlerinde çalışmak, sonsuz bir donanım sağlar oyuncuya. Ama bildiğiniz gibi zaman çok kısıtlı. Ve onu cimrice (acele demiyorum) kullanmamız, israf etmememiz gerekiyor. Çalışma benden sonra sürdürülürse, ya da bir başka tarihte yeniden birlikte olabilirsek, yapmadıklarımızı deneriz.

— *Politik tiyatro yaptınız mı? Yani mesajlı, içeriği sağlam oyunlardan tat aldınız mı? Bu bir ara bizlerin saplantısı haline dönüşmüştü.*

— Tam anlamıyla politik tiyatro yapmadım. Tiyatro hayatın kendisi gibidir. Yani yaşamla doğrudan bir yazgı birliği vardır. Yaşam üzerine kaydedilmiştir. Ve zaman zaman bir ajitasyon-propaganda tiyatrosuna gereksinim duyulur. Gerçek hayatta olduğu gibi. Tam bir politik tiyatro, denk düşer beklentilere. Ama yalnızca kimi zaman gereklidir bu. Hitler bir ülkeye girdiğinde örneğin, vodvil oynanamaz. Yapılması gerekebildiğinde yapılmalıdır ama diğer tiyatro türlerini tehdit eden hastalık onu da köşeye kıştırır. Buna skleroz diyorum. Yani doku sertleşmesi, yeni bir duruma uyma imkânsızlığı, bir sonraki aşama ya da biçime tıkalı kalma hastalığı. O zaman hayattan kopuk, ölü doğum bir mesaja dönüşür, diğer türlerde olduğu gibi. Bundan kendimizi korumamız şart.

— *Nâzım Hikmet'i tanıyor musunuz? Yves Montand onun bir şiirini müziğe dönüştürmüştü.*

— Pek tabii ki tanıyorum onu. Ve az biraz okudum da Nâzım Hikmet'i. Fransa'da, tanınmış bir şairdir.

— *Epik tiyatro ile ne tür bir etkileşiminiz oldu. Bizde bir ara Brecht, evrim-devrim gibisinden ele alındı ama pek oturmadı. Ne seyirci açısından, ne oyuncu açısından.*

— Brecht zorladı tiyatro olayını. Zora koştı. Ve muazzam, devasa bir şey getirdi. Oyunculardan ve bundan da öte seyirciden şunu talep etti. Akıllı olunmasını! Bu az buz bir şey değil. Sarhoş olunmamasını, oynarken ve izlerken, önkoşul olarak saptadı. Düşünce boyutunu, aklın devreye girmesini gündeme getirdi. Bunu iki taraflı geliştirdi. Salt oyuncu ile değil; hem oyuncu, hem seyirci ile ilgilendi. Çift yönlü bir kuraldı öne sürdüğü. Bir artısı daha var üstelik. Çok iyi bir masal yazarı! Bir destan yazarı. Ve düş de kurdurdu. Yani reaksiyon göstermek istedi. Bir karşı koyuştu tiyatrosu. Pek çok hareket bir öncekine reaksiyon, tepkidir. Hiçbir teori tek başına yeterli olamaz. Ve hiçbiri durduramaz, kilitleyemez tiyatro üzerine fikir yürütülmesini. Hele hele yaratıcılık üzerine kimse ambargo uygulayamaz. Tek ve kesin bir doğru, bir estetik mümkün değildir. Böyle olabilseydi, İtalyan Rönesansından sonra kimse resim yapmaya cüret edemezdi. Ya da Mozart'ın müziğinden sona kimse beste yapamazdı.

— *Çalışmaların bir yerinde en basitini talep ettiğinizi, orijinalitenin çağımızın hastalığı olduğunu ve bu başlıkla bir kitap yazılmasını ne denli istediğinizi söylemiştiniz. Gene de sevdiğiniz yazarlar, başu-*

cu kitaplarınız vardır. Birkaçını saymanızı istiyorum.

—Sürekli değişiyor kitaplarım. Yeğlediğim ve çok önemli bulduğum kimi yazarlarım var. Örneğin Kafka'yı delicesine okudum. Son günlerde, çalışmalarım nedeniyle, Brook'u yeniden okuyorum. Bir de Fransız asıllı olup, köken itibarıyla bir Polonya Yahudi'si olan George Perec'i okuyorum. Artık aramızdan ayrıldı ama çok büyük bir yazar. Kitaplar da keşfedilesidir. Kimi kez yeniden okunurlar. Ama onlara son derece gereksinimim var. Ve ben de yazdığım için, galiba çok okuyorum.

—*Oyun mu yazıyorsunuz?*

—Özellikle ve daha çok tiyatro eserleri yazıyorum.

—*Bu çalışmada ikiye bölünmüş gibisiniz. Hem oynuyor hem eğitiyorsunuz. Bizde hemen hemen her konuda, öğretmen artık mesleğini icra etmeyen, deneyimine güvenilen kişidir.*

—Aaaa... Bence oynamadan, oyunculuğu bırakıp yalnızca öğretmek çok sakıncalıdır. Kendi kişisel risklerinden arınıp işini terk ederek eğitmek anlamına gelir ki, yaran tartışılır. Daha doğrusu tartışılmaz biçimde yanlışlıklara gebe kalır böylesi bir eğitim.

—*Çalışmalarınızın tümünü notluyorum. Zaten katılımcılar da defter tutuyorlar. Yanılıyorsam uyarın, bence bu çalışma son derece diyalektik boyutlu bir çalışma. Hamlet üzerine verdiğiniz örnek mütahişti. "Hamlet, Ophelia'dan nefret mi eder yoksa ona âşık mıdır" diye sorup; hemen ardından dramatik tiyatronun bu soruyu "kimi sahnelerde*

âşıktır, kimlerinde nefret eder" biçiminde yanıtlayacağını ve yalnızca uygulamakta olduğunuz metodun, aynı soruyu "Hamlet her iki duyguyu birden barındırır" şeklinde yanıtlayacağını söylemişsiniz?

—Doğru. Bu metod bütün çelişkilere açık kapı bırakan bir uygulama modelidir. Ama bir de şu var. Pek tabii, başka metodlar da bu kadarını başarabilir. Şunu söylemek istiyorum. Hiçbiri dünyanın sonu değildir. Tek başına yeterli de değildir. O kadar büyük ve iyi oyuncu tarunm. Her biri farklı eğitimden geçmiş olup, farklı metodlar uygulamaktadır. Ve sonuç olarak iyi birer oyuncudurlar. Her biri, belli bir yol arasından sızıp, kendi yollarını bulmuş ve kendi özel gizemlerini, sırlarını keşfetmiştir. Bir sırra sahip olmak için sayısız yol mevcuttur. Farklı, değişik yollar! Aslolan yaratıdır.

—Bir Türk şairi, Ahmet Telli, Lenin'in heykellerini Rodin yapmış olsaydı, bugün o heykeller idam edilemezdi demişti. Anlattıklarınız bana nedense bunu çağrıştırdı.

—Aaaa... Güzel bir yorum bu. Çok, çok güzel. Bir o kadar da doğru.

Jean Gabriel öylesine güzel bir insan ki, tutkun olduğumuz bir konunun uzınanı olmasaydı bile, onu dinlemek tat verirdi. Şeytan tüylü biri ve şaşıрма ya da onaylama olarak kullandığı "Aaaa"lar beni hem etkiliyor, hem sevindiriyor.

—Anladığım kadarıyla tüm totaliter rejimlere karşı-sınız. Sovyetlerin günahı da, bir bakıma bu muydu?

— Kanımca ürkütücü derecede otorite kullanıldı orada. Sonuç ortada. İnsanların düşünceleri ne halde görüyoruz, ülkeleri ne halde onu da gözlemliyoruz. En acıtıcı, en korkunç olan ise bu uğurda onca inanılmaz, güzel insanın davaya yüreklerini, canlarını, mücadele yeteneklerini armağan etmiş olmalarında yatıyor. Çünkü güzel bir inançtı başlarda. Ve bu sonuçtan onlar sorumlu tutulamaz. En çirkin, en kötü olan da güzel bir ütopyanın, totaliter bir rejime kavuşmak adına kullanılması, manipüle edilmesidir. Umut hileyle, el becerisiyle yola girmez. Umut bu türden her girişime başkaldırır. Bir çocuk da manipüle edilemez. Tıpkı bunun gibi. Umutlu, sevinçli bir çocuğu güdüp, ardından tokat atıldığında ona, sonuç korkunçtur. Ama bu davaya inanıp, ona katılmış, hele hele bu uğurda ölmüş olanlardan hesap soramayız. Onları suçlayamayız. Bir de tam olarak kavramadan, ya da hayatını vermeden katılmış olanlar var. Onları bile yargılayamayız. Pek çok devrimci insan, bu yöntemin, bu mücadelenin sonunda makineleşeceğini, bir makina-ya dönüşeceğini göremediler. Bu sakıncadan, birey olarak kendimizi de korumamız gerekli, diye düşünüyorum. Şöyle ki, kimi zaman öyle eylemlere katılır ki inançlı, tutkulu kişi, aniden katıldığı şey, insanlara baskı uygulayan bir başka şeye dönüşüverir. Ama yola çıkmıştır ve ihanet etmemek adına, yanlışlar benimsenir, yola devam edilir. Bundan, bu tutumdan, kendimizi korumamız gerekir. Ve galiba bunu yalnızca artistler becerebilir. Onlar, herkesten önce uyarıda bulunanlardır. "Aman ha!... Dikkat edin" diyebilenlerdir. Yalnız kendilerini korumakla yetinmeyip, herkese kol kanat gerenlerdir onlar!

— *Yani sanatçı, edebiyatçı, felsefeci bize tarihten daha çok şey öğretir.*

— Evet. Global olarak bu kesimleri 'artistler' diye tanımlayabiliriz. Tüm yaratıcılar, sanatçılar, alarm çanlarını çalabilirler. Yanlışları aktarırlar ve konuşurlar. Ve genellikle cezalandırılmalarının, tutuklanmalarının nedeni budur. Çünkü kurulu düzen adına tehlike arz ederler. İktidar onlarla iyi geçinemez ve onlardan korkar.

— *Size; bencillik edip, kendim için bir şey sormak istiyorum.*

— Pekâlâ. Kabul

— *Ché Guevara'yı sever misiniz?*

— (Tatlı tatlı gülümseyerek yanıtıyor) Ché Guevara'yı çok, pek çok sevdim. Ona hayran oldum. Benim için yirminci yüzyılın en yiğit simgesidir. Gerçek bir kahramandır. Korkunç olan, katkıda bulunduğu öykünün son durumudur. Eminim bugün yaşıyor olsa, Küba'nın son durumu onu ağlatırdı. Belki ağlatırdı. Umarım ağlatırdı. Çok büyük, yiğit bir kahraman, büyük bir devrimci!.. Anarşist değil, ihtilalci.

— *Neden gösteriyi Yerebatan Sarayı'nda yapmaya karar verdiniz?*

— Öncelikle bana orası önerildi. Sema istedi bunu yanılmıyorsam (Çeyrekbaşı). Espri dolu bir mekân. Tinsel boyutu güçlü bir yer. Bir ruhu var. Bence tiyatro biraz da yeni mekânlar keşfetmek adına yapılması gereken bir sanattır. Kimi mekânlara farklı bir gözle bakılmasını sağlayabilen bir sanat dalıdır. En önemlisi tiyatro olarak inşa edilmiş bir mekânda, oyuncuların sınav vermesi yararla-

rınadır. Orada oynamanın, bir şeyler sergilemenin belli güçlükleri var. Bakacağız, göreceğiz. İşin içinden çıkabilmek, bir oyuncu için müthiş bir deneyimdir. Sahnesiz bir mekânda oynamak pek çok sorun yaratacaktır. Yerebatan'ın içersinde bir öykü anlatmaya gayret edeceğiz, çünkü çok da güzel bir mekân.

— *Henüz tam olarak ne yapılacağını bilmiyorsunuz, değil mi? Kararlaştırılmış bir tema yok.*

— Yavaş yavaş bilmeye başlıyoruz, hep birlikte. Bir ad bulacağız örneğin. Bir akış, bir desen çizeceğiz.

— *Son olarak aktarmak istediğiniz bir mesaj bekliyorum. Bir final yani!*

— Bu çalışmanın benim için gerçek bir staj olduğunu söylemek isterim. Ve şunu içtenlikle eklemeliyim ki, Avrupa'da, bunca angaje olmuş, yeni keşiflere açık, hevesli adaylar bulmak, çok zorlaştı. Özellikle Fransa'da çok zorlaştı. Nedeni de bıkkınlık, bezginlik. Heyecanların, coşkuların savsaklanması. Ve burada bulduğum, aynmsadığım, işe asılma, her şeyiyle katılma durumu, beni mutlu etti. Bana sonsuz bir zevk verdi. Burada duyumsanıyor böylesi bir kendini kapıp koyverme, tat alarak çalışma, katılma konumu. Bu olanağı Tükiye'deki çalışmam sayesinde kazandım. Bu benim için bir şanstır. Beni buraya getirtmiş olanlara da teşekkür ediyorum. Bir başka ülke ya da kentte, böylesine çalışma olanağı bulamazdım. Yenilendim.

— *Ben de kendi adıma sizi tanımaktan ne denli mutlu olduğumu aktarmak isterim. Rastlantılar tanrısalıdır. Sizinle hiç karşılaşmadan ölüp gidebilirdim.*

İşte hepsi bu! Tiyatro Babamız her gece göz kırpmıyor. Perdelerini açan tüm sahnelerde!..

Work-shop hâlâ sürüyor kanımca. Yılbaşı gecesini Ayla Algan'ın arkadaşı Edis Tezel'in 250 metre karelik evinde geçirdik. Edis, ressam; konukların ceketleri ya da eteklerine renkli mandallar taktı o gece. İnsanların, farkında olmadan mandallarla yürüyüp, içki içmeleri çok komikti. Daha sonra bizler de onun gömleğine boncuklar, kâğıtlar tutturduk. Edis'in yıllardır uyguladığı bir work-shop'muş bu; Ayla'nın anlattığına bakılırsa, Beklan da kendisine yapmış olduğumuz korkunç bir şakayı anlattı aynı gece.

Yıllar önce İhsan Sabri Çağlayangil, Abdi İpekçi, eşi, ben ve Altan, bir akşamüstü, hafif içkili bir konumda, Beklan'ın evine gitmiştik. Yanımızda bir de genç kız vardı. Dış ülkelerde okuyan hoş bir kız! Altan ve bu kızcağız, Beklan'ın kapısını çaldılar. Kimonoyla açmış kapıyı. Altan, sevgilisi ile sığınmak isteğini söylemiş Beklan'lara. On dakika kadar sonra bizler sökün ettik. Ben, ayılıp bayılıp ağladım. Altan'ın onun evinde olduğunu bildiğimi

söyledim. Evleri dubleks olduğundan, Altan ve sevgilisi rolündeki kızı üst kata saklamıştı. Bizlere içki ikram etti. İhsan Sabri Bey, amcam rolünü üstlendi. Abdi İpekçi ise, Altan'ın çalıştığı *Milliyet* gazetesinin sorumlusu olarak, benden yana tavır sergilediğini iletti. "Çıplaktım kimononun altında" dedi Beklan; "içkileri verirken öylesine zor durumdaydım ki". Daha sonra üst kata çıkmış ve kocamı basmıştım. Delicesine güldürmüştü bizleri, bu work-shop benzeri olay. Hep düşünmüşümdür acaba şaka mıydı, gerçek payı var mıydı sevgililik konumlarının?

Macide Tanır'ı Sedef Ecer'le birlikte, *Müziksiz Evin Konukları*'nda izlemek, borç ödemekte zorlanmak, kaçmak kovalamak, kesin kararlar vermek, delicesine gülmek, dolu fırtınası gibi ağlamak, üşümek, elektrik kesildiğinde, mum ışığında Pınar Çekirge'nin son kitabını okumak, sevilen bir kişiye altı yedi adet minik armağan alıp, renkli kâğıtlara sarmak, geçmişini özlemek, düşünde fırında yanıp tüyleri dökülmüş kedileri kurtarmak, kızına rol çalıştırmak, mitoloji sınavı için ezberlediklerini, sevgiliyle sorunlarını dinlemek, *Kreutzer Sonatı*'ı bir kez daha okumak, Erendiz'le telefonda bir saat konuşmak, Kâmuran'a, "aynı hastalığı ben de geçirdim, korkma ölmeyeceksin" demek, Cezmi ile içki içmek, Küçük İskender'in, Gitane kafe-barda organize ettiği şiiir akşamına katılmak, Seyyit Nezir "yazdıklarını getir yayınlatalım" dediğinde bu work-shop'u anlatmak. Altan'ın mezarının çökmüş olması, beton kaplatmamakta ısrarlı olmam, kızımın Amerika'ya gitmek için dolar biriktirmesi, bu işte süreli yaya kalması, kızımın sevgilisinin deccalden korkarcasına babasından ürkmesi, evde hemen hemen her ge-

ce iki üç sevgili yakınımın yatıp kalkması, sabahları kahvaltı yerine çorba içtiğimiz günler, iki sinema iki tiyatroya ayrı gün gitmiş olmak, kötü televizyon programları içinde, *Asılacak Kadın*'ı parazitli seyretmek, 099'lardan gına getirmek, insanların kazanma umudu ile marketlerde koşuşturmasını üzümlere izlemek, eşyaların kılıfını değiştirmek için İMÇ'ye çıkartma yapmak, nereden kaç para gelirse gelsin, sürekli parasız yaşamak ve bir türlü hesabını bilememek, kızımın ilişkisinin sarpa sarması, work-shop'umuzun devamı.

Work-shop sürüyor sevgili Jean Gabriel Nordmann. Ve ben intihar etmiş olan sevdiklerimin, tanımadan sevdiklerimin de, bir kısmını sayarak son veriyorum bu çalışmaya. Bu bir roman değil, bir öykü hiç değil. Bir anı kitabı, bir oyun, bir söyleşi de değil. Olsa olsa bir deneme! Ya da bir tür anlatı. İntiharı bir bayrak gibi dalgalandırmış olanlardan anımsadıklarım... 'Hayır' deme haklarını kullandıkları için, onlara acımıyor, anıları önünde şapka çıkartıyorum:

Virginia Woolf - Vladimir Mayakovski - Van Gogh - Tchaikovsky - Şevkiye May - Jack London - Ernest Hemingway - Franz Kafka - Cesare Pavèse - Jerzy Kosınsky - Marilyn Monroe - James Dean - Nilgün Marmara - Antonin Artaud - Heinrich Von Kleist - Stefan Zweig - Gérard de Nerval - Sergey Yesenin - Seher Şeniz - Nathalie Wood - Paul Laura (Marx) Lafargue - Eleanor Marx - Hedwig Hintze - Kaan İnce - Metin Akkaş - Beşir Fuad - Sylvia Plath...

Bir de gizli intiharlar var sahi:

Cahide Sonku - Afife Jale - Altan Erbulak - Nureyev

- Ayberk Çölok - Deniz Gezmiş - Sinan Cemgil - Sabahattin Ali - Ché Guevara - Mahir Çayan...

Bir de intihara aday olanlar. Bu listeye, iznini aldığım ve bir kez kararını erteletmeği başardığım için, Pınar Çekirge'yi koyabilirim.

Bir de kendimi! Jean Gabriel beni, Afrika'daki büyü-cü ayinine davet eder belki. Bu nedenle erteliyorum intiharımı.

Kendini öldürmüş roman rahramanları var, bir de. Anımsadıklarımız ciltleri doldurur kuşkusuz. Beni en çok etkilemiş olanı yazıyorum yalnızca: Anna Karenina!..

İntiharın güzeli var mıdır bilemiyorum; ne ki Anna Karenina'nunki çok güzel bir intihar.

Sartre soruyor: "*Edebiyat ne yapabilir?*"

Ve ekliyor: "*İntihar dünyada varolmanın bir başka yoludur.*"

İntihar ağıt yaklasıdır.

Anna Karenina! Tanığım ve suç ortağım!

.....

Fusun Erbulak

1992-1993

(Yıldız Sarayı Tiyatrosu - Yerebatan - Altan Erbulak Sokağı - Ortaköy - Otobüsler - Tiyatro fuayeleri)

İÇİNDEKİLER

İNTİHARI ERTELEMEK.....	7
HAYATA DAİR BİR ATÖLYE ÇALIŞMASI	22
SESLİ OK ÇALIŞMASI.....	30
DANS GRUPLARI	31
AFRİKA'DA BÜYÜCÜ AYINLERİ.....	33
JEAN GABRIEL NORDMANN'IN ATASÖZLERİ	35
FOTOĞRAF ÇEKTİRME.....	37
İNSANDAN HOPARLÖR.....	40
HAYALİ DİLDE ÖYKÜ ANLATMA	41
DOĞAÇLAMA ARACILIĞIYLA İKİLİ ÖYKÜLER.....	43
ÇOCUKLUK ŞARKILARI.....	44
REİNKARNASYON ÇALIŞMALARI	45
KOSTÜMLER.....	47
SENARYO TASLAĞI.....	50
NORDMANN İLE SÖYLEŞİ.....	59
işte hepsi bu!	72

SARTRE'a göre: "İntihar, dünyada
varolmanın bir başka yoludur."
FÜSUN ERBULAK, bu tanımdan kalkarak,
"intiharın eşiğindeki bir insanın
varolma ereğini 'yaşarken somutlaması'
durumunda intihar isteğinin
ertelenebileceğini" söylüyor.
İntiharı Ertelemek'te, Fransız tiyatro adamı
Jean Gabriel Nordmann'ın
geçtiğimiz yıl Türkiye'deki tiyatro / atölye
çalışmasını izleme ve çalışmaya katılma
olanağı bulduğu sırada, – içinde öteden beri
koyulaşmakta olan – intihar duygusunu
nasıl aştığını sergileyen Erbulak,
konuya duyarlı bir yaklaşım getiriyor.
Yazarın duygusal gelgitinin yanı sıra,
bir tiyatro ustasının deneyiminden
ilginç ve yaratıcı kesitler de
sunuşuna tanık oluyoruz.

3990000006168